

ЛІТЕРАТУРНО-КРИТИЧНИЙ РОЗДІЛ

Микола Самусь

ЗАБУТИЙ НОВЕЛІСТ І РЕВОЛЮЦІОНЕР

(Про Андрія Заливчого)

За життя розплата тільки кров'ю,
Тільки смертю переможемо смерть...
В. Еллан

Надходять десятки роковини Жовтневої революції. Робітництво та селянство шануватиме пам'ять загиблих за владу рад.

В усіх ділянках нашого життя як культурного, так і економічного буде відзначено тим чи іншим способом цю велику пролетарську річницю. Десь будують санаторії, пристосовують до цього свята відкриття клубів, шкіл, лікарень. Маємо чутки, що в Києві Держвидав приступає до виготовлення повної збірки творів поета Василя Чумака незрівняного працьовника й представника першої генерації пролетарських письменників. Вийшла збірка творів Василя Еллана-Блакитного, готується двотомове критичне видання. Але є ще одна непомітна, правда, лише для загалу, постать, що полишила після себе певної вартості літературний доробок і певне революційне ім'я.

Говоримо про Андрія Заливчого.

Добре його пам'ятають на Чернігівщині, не забули певно й на Полтавщині, де він був дві години президентом невеличкої (з території) республіки, але яка мала довгу назву—Полтавська Самостійна Радянська Соціалістична Федеративна Республіка („ПСРСФР“). Згадують його напевно й на Київщині та Харківщині.

Як метеор на обрії, промайнула ця постать, внесши подув чистого свіжого повітря в нашу українську літературу.

Вже перші ж відгуки критики на його творчість, що була опублікована 1919 року в Одеському альманасі „Червоний вінок“, говорять про те, що загублено не аби-який талан.

— „Життя тяжке свідчить він, але яскраві образи в його новелах, якимось безпосередньо з-інтимна промовляють до душі“—так казали сучасні критики.

І справді, коли досліджуєш його єдині (а може й ні?) автобіографічні новели „З літ дитинства“, то перед твоїми очима проходять за-недбані, голодні діти, що зросли на запашному селянському ґрунті, але одвічний, соціальний тягар яких давить, тисне й не дає вільно дихати.

Ці селянські діти зовсім не схожі з іншими „людськими“ дітьми, з їхніми зовсім недитячими мріями.

„Ох, якби швидше вмерти... одягли б чистеньку льолю: у труну б положили, на стіл поставили, квітами уквітчали. І старі й молоді приходили, дивилися б на мене, і всі жаліли б і зідхали. А мати плакали б“...

Цих новел небагато—лише 10, і всі вони дитячі. Крім того, що їх видруковано в альманасі „Червоний вінок“, вийшли вони ще й окремими книжечками; одна, здається, 1920 року, а друга 1924-го.

Ні першого, ні другого видання вже не можна здібати по наших крамницях. З жалем кидають продавці, ніби співчуваючи покупцеві, що питає новели Заливчого: „Вже немає, були—так продано“. Це так на провінції, а в центрі ще по великих книжкових крамницях іноді можна натрапити на цю книжечку, та й то лише випадково.

Чим же приваблюють читача ці прості, заскарублі шматки справжнього дитячого життя, що так і б'ють із кожного рядка, з кожної сторінки Заливчових новел.

Заливчий „людяний“ новеліст, його творчість—„людяна“ творчість. Цим сказано все. Його реалізм життя не підфарбованого не підробленого, це—дійсність, правда жаклива, але дійсність...

І це знає і любить наш сучасний читач. Він бачить там дитинство своє і мільйона таких, як він.

Правда, трапляються, і дуже часто, такі випадки, що читають його новели, а про те, хто їхній автор, не тільки не знають, але й не цікавляться довідатись.

А варто! Бо життя Заливчого, що згорів у полум'ї революції, це одноцільна „автобіографічна новела“. Він жив здається, виключно для революційної боротьби, лихорадни й вогник грав в його очах, а крицева рука твердо тримала зброю.

Початок цієї „новели життя“ ми здибуємо під заголовком „Так я пригадую себе вперше“. Ця новела—величава, незрівняна символика цілого життя.

„Сіра півтьма навкруги, повітря неначе складається з чорних і білих крапель; ці краплі дрижать, одні тихо спускаються вниз, другі підіймаються вгору без системи, без порядку.

І навкруги нічого. Крім напівсірого світла, крім білих і сірих крапель повітря, довгі, товсті, нові, дубові балки збиті навхрест, чотирикутні, гарно обстругані. І вздовж і впоперек балки,—багато, безкраю багато. І вся ця система важких дубових хрестів неначе б то рушиться вгору. Неначе б то пливе вниз, але разом із тим неначе б то повертається.— Ні з чим зрівняти. І все неначе б то стоїть, не рушиться, не підіймається, не опускається.

На одному з перехрестів звичайно товстим, звичайно широким, гарно обтесаним, гарно обструганим лежу я. І немає мені форми..“

А далі Андрій Заливчий пригадує холод, голод—цих постійних гостей в його родині.

В новелі „Істи“ яскраво відчуваєш тяжкий дитячий сум і жалобу, бо „він не людина дитина, не такий, як усі“...

— Мати вже в третьої сусідки позичали паляницю, вже днів чотири видавцем нам давали хліба—нас було п'ятеро—вранці по скибці і ввечері. І ми вдвох із сестрою цілий день поперемінно трималися за поли й просили „папи“ (хліба); вже в третього сусіди позичала хліба й ніде було більше, та й ті просили швидше повернути.

І мати що-дня разів по п'ять шукала в кого б ще можна було позичити. І не знаходила: в одних не було, до других почуття гонору не дозволяло йти. Що-разу вона вагалась, але потім таки ні, не ходила.

А ми таки мало були схожі на людських дітей, обтрьопані, замурзані. Пам'ятаю, у нас на голові були струпи: злипалось волосся від гною й крові, гній тік просто на обличчя й на шию. Якось важко було повернути голову, руки завжди стирчали у волоссі і чухали, чухали. Якось сумно, тоскно було. Головне, ми не почували себе людськими дітьми. Другі діти були й чистіші й кращі. Вони дражили нас „мурзами“. Ми почували себе страшенно приниженими, прибитими, нелюдськими дітьми“.

Гадаю, що цих наведених зразків досить для того, щоб хоча побіжно оцінити кошовність творчості Андрія Заливчого.

Одне лише цікаво, що новели Заливчого—це свічадо дитинства мільйонів пролетарів та селян. І в цьому теж, до певної міри, велика їхня цінність.

Не лише одні новели писав Андрій Заливчий. Довелося мені зустрітись з одним товаришем, що добре знав Заливчого підчас перебування його в Чернігові. Цей товариш, між іншим, розповів мені, що Заливчий багато часу оддавав для перекладів з інших мов на українську. Перед початком свого невдалого повстання Заливчий казав, що готує переклад ґрунтового твору з російської. Але де вони поділися, чи їх знищила комендатура німецька, чи так собі загубилися, або й досі може десь переховуються—невідомо. Одне лише знаємо, що в Чернігівських архівах і до цього часу нічого не знайдено з власних матеріалів Заливчого.

Становище гіршало.

Партизанщина на губернії (тоді ще була губернія) що-разу зростала. Гетьманці почували себе непевно. Грабіжки і вбивства в місті збільшувалися. Вже почала з'являтися охорона кварталів, що складалася з мирних мешканців міста.

Пахло чимсь таємним і непевним. І ось у цей жахливий і тяжкий час до Чернігова таємно прибув Андрій Заливчий з наказом од партії—зробити повстання.

— Треба попередити наступ Петлюри радянським повстанням—таке гасло викинув Андрій, прибувши до Чернігова. Це повстанське гасло—гранатою перетяло сивий морок сонного міста.

Дуже важко зразу ж довелося Андрієві. Хоча в Чернігові й існував підпільний гурток революційної молоді, з яким і зв'язався в першу чергу Заливчий, але невпинне око гетьмансько-німецької комендатури почувало щось непевне й нищпорило по всіх закутках міста.

Поки там налагоджували зв'язок із селом, уживали заходів до організації селянського повстанського загону (до речі він до Чернігова не дійшов, бо гетьманці перетяли йому шлях, що й спричинилося, головним чином, до невдалого повстання Заливчого), Андрієві вже довелося майже що-дня міняти квартиру.

Ще й до цього часу в Чернігові перебуває кілька близьких учасників повстання, що заховують багато спогадів про це повстання, а особливо про самого ідеолога цього повстання—Андрія.

Не так давно в чернігівській окружній газеті „Робітничий шлях“ (тепер припинила своє видання) було видруковано невеличкі спогади про це повстання одного з його учасників—В. Григоренка.

Він, головним чином, зупиняється на окремих моментах підготовки повстання.

Місцем останньої змови був великий будинок на розі Шевченківської та Садової (тоді Шосейної та Царської) вулиць. Там містився Олександрівський готель.

Брудна кімната... Десь за стінкою регіт та співи п'яної компанії гетьманських офіцерів

— Далі чекати не можна. Повстання мусить бути через два дні. В іншому разі всі ми будемо у в'язниці. Вони стежать за кожним моїм кроком,—так казав Заливчий.

— Але ж сил мало,—відповідали йому.

— Нехай. Гетьманські лави зовсім розкладено. Почнемо з тією невеличкою купкою, що є. Надійде селянський партизанський відділ із повіту.

І ось, вночі 13 грудня порожніми вулицями міста пролунав перший повстанський постріл. Купка відважних революціонерів—сімнадцять чоловіка—почала повстання. Переказувати самого акта повстання не збираюся, а тих, що цікавляться, відсилаю до статті Дм. Петровського, яку було вміщено в журналі „Червоний Шлях“ № 9 за 1923 рік.

Воно не вдалося, бо як я вже казав, вчасно не підійшла підмога: партизанський селянський загін було затримано в дорозі.

Останній акт повстання відбувся днем проти державного банку, де гетьманці захопили панцерника і вбили Заливчого. Труп Андрія було відправлено до моргу, а в місті запанувала знову „тиша“, лише голосні накази про негайне повернення до тюрми випущених в'язнів били у вічі.

Тихенько, підчас воєнної завірюхи, переходу влади гетьманців до петлюрівців, товариші Заливчого забрали його з моргу й поховали на міському кладовищі. Лише п'ятеро йшло за його труною.

З того часу, здається, ніби всі забули про хороброго юнака, що життям поклав за радянську Україну.

Правда, підчас радянської влади 1919 року одну з центральних вулиць Чернігова було перейменовано на вулицю імені Заливчого, але не надовго, через рік, після деникинщини, вона вже мала назву „Пролетарської“.

Минулого року, незадовго до річниці повстання Заливчого—13 грудня, з'явилася на сторінках окружної газети (Чернігів)—стаття-спогади учасника повстання В. Григоренка. Ця стаття вдало, до речі, викладена, зацікавила широкі кола суспільства.

Виникла думка якось ушанувати пам'ять небіжчика, навіть гадали поставити на могилі пам'ятника та перейменувати його ім'ям якусь вулицю.

Мені довелося шукати в окружному архіві матеріал Чернігівського губревкому 1919 року що до вшанування в ті часи пам'яті Заливчого. Але цих матеріалів я, на жаль, не знайшов, не знайшов також і того наказу, яким 1919 року було перейменовано одну з вулиць міста у вулицю імені Заливчого.

Казали архівні робітники, що революційні матеріали початків 1919 року є десь у Харківському центральному історично-революційному музеєві.

Надсилали й туди прохання повідомити про текст наказу перейменування вулиці ім'ям Заливчого, але відповіді не було.

Таким чином, матеріалів вшанування пам'яті Заливчого в перші часи радянської влади на Україні поки що не тільки не оголошено, але й не знайдено.

Шукаючи в архіві потрібних матеріалів про Заливчого, раптом я довідався, що є в революційному відділі архіву портрет, мальований олівцем, невідомого революціонера, що оперував на терені Чернігівщини.

Я цим, звичайно, дуже зацікавився, хотів його побачити, але відсутність завідувача цього відділу стала моєму бажанню на перешкоді. Потім мої відрядження до інших місць не дозволи мені його обдивитись, але товариші, яких я просив оглянути портрета, мені переказували, що це портрет не кого іншого як Андрія Заливчого. Подібний і дуже схожий з цим портрет було вміщено в журналі „Червоний Шлях“ № 9 за 1923 рік. Але як видно, тоді ще про цей портрет не знали, не знали про ім'я цього революціонера й архівні робітники. Лише тепер є можливість використати цей портрет десь у журналі, або в якомусь альманахові.

Думка поставити пам'ятника на могилі Андрія виникла раптово. Вона належала, в першу голову, співробітникам чернігівських газет „Робітничий шлях“ та „Червоний стяг“, зокрема їхньому редакторові Герману Іларіоновичу Альперовичу.

Виникла ця думка тому, що вчасник повстання Заливчого—В. Григоренко якось звернувся до редакції й розповів про жахливий стан могили Заливчого.

— Не тільки що зруйнована вона, але через рік-півтора буде зовсім знищена, і тоді не знатимем навіть, де поховано борця за рад-владу,—казав тов. Григоренко.

Здавалось пам'ять небіжчика, що давно вже заслужував на це, буде гідно вшановано. Багато перешкод стояло на шляху вшанування пам'яті Заливчого, але врешті й вони майже всі були переборені.

Перше, з чим довелось зустрінутись, це знайти саму могилу Заливчого. Товаришів, що добре знали її місце як раз у той час не було в Чернігові, а тому ми користувалися лише планами та вказівками т. Григоренка, який був дуже давно на могилі Заливчого.

Відшукувати могилу, про яку знає на всій Україні лише шість душ, довелося мені разом із тов. Григоренком.

Чимало часу ми ходили по міському кладовищу, поки натрапили на доріжку, яка вела до могили. В самому глухому закутку примостилася вона. Ще коли ховали Андрія—гадали поставити пам'ятника, але революційна завірюха й громадянська війна розкидала й розпорошила геть по всій Україні його товаришів, що жили й мислили єдиними думками з Андрієм. Тоді ж ухвалили викопати тимчасово навколо могили земляне коло, яке й було йому монументом. По цьому колу та згорбленій березі, що стояла в головах небіжчика, знали його приятелі, де поховано Андрія.

По цьому ж колу й по березі взнали й ми, що тут поховано Заливчого. Могила майже зрівнялася з землею, а коло зсунулося, обсипалось і поступово зникає. Лише береза та прапорець вирізьблений на корі (меморіальна дошка Андрієві) дають можливість довідатись, кого тут поховано.

Тоді ж переказував мені тов. Григоренко, що цього прапорця, коли ховали Андрія, не було. Через рік після похорон до Чернігова прибула якась дівчина. Просила показати Андрієву могилу. Залишилася там самотньою. А коли поїхала, на березі було вирізьблено цей прапорець.

Довго стояли ми біля могили. Майнуло в думках—тут же поховано того, чие життя думки були втіленням борні за краще майбутнє.

Другий раз я одвідав могилу вже з представниками комгоспу, які обслідували її.

Здавалось, усе піде гаразд. Але ж не так склалося, як жадалося.

Минула й річниця повстання Заливчого (13/XII 1926 року), на коли було призначено закладку пам'ятника, але його чомусь не зробили. Здавалось, знову вшанування пам'яті Андрія відсунуто на необмежений час. Але оце недавно, з місяць тому—не більше, РАТАУ принесло нам радісну звістку, що наприкінці липня в Чернігові відбулася закладка пам'ятника на могилі Андрія.

І є певні підстави гадати, що до десятої річниці Жовтня, цього пам'ятника-монумента буде закінчено. Негаразд поки-що лише зі справою перейменування іменем Заливчого сквера, проти якого він загинув.

Ще й до цього часу всюди його звуть, та й в афішах друкують, „сквер імени Першого Травня“.

Тепер же, коли наближається десятиріччя Жовтневої революції, нарешті слід глибше поставитися до питання вшанування пам'яті революціонера в житті й у літературі.

Про це треба подбати не лише окружній місцевій владі, але й центральній.

Нашому ж Держвидавові варто б подбати за повне видання творів Андрія Заливчого, що є за одну з підвалин нашої нової жовтневої літератури.

Харків. Червень-липень.

ЧОТИРИ ЕТАПИ

„Коли говорять гармати, тоді мовчать музи“. Але навряд чи це так. Ми маємо багато інших прикладів, а саме, що творчість пролетарських поетів зростала під гуркіт гармат, „під хруст і зойки димарів“.

1919 рік для Радянської України був роком напруженої воєнної боротьби за своє існування. „Батьки“ різних кольорів на чолі з „головним отаманом“ Петлюрою, Деникин, окупанти: французи, греки, серби, галеровці, румуни—„все промелькалі перед нами, все побивали тут“. Проте, український пролетар не лише збройною рукою трошив недобитків чорної зграї, але й тоді вже зміг кинути частину своїх борців, або вірніше ці борці змогли урвати частину свого часу для мистецтва, для актуального й на той час, третього фронту.

В огні боротьби, на грані двох епох з'явився „Червоний вінок“, збірник творів молодих українських письменників.

Стара українська література, так само як і руська, опинилась по той бік барикади й устами Олеся кликала „вірних синів захищати неньку“, „Червоний вінок“—„широку червону межу ми кладем між нами й чорним минулим“ (Попів-Найда).

Оця „червона межа“ й відмежовує пожовтневу літературу від дожовтневої. Над „Червоним вінком“, особливо над його прозою ще тяжить вплив символізму („Тюрма“, „Чуже свічадло“—Ігнатій Михайлич, „Два світи“ Г. Коцюба), позначився конгломеративний склад співробітників. „Тут і оратор Еллан і скептик Загул, і геніальний Тичина, і нерівний Чумак, і скорбний Заливчий—всі сходяться. Вони очаровані процесом життя і революцією і складають йому дифірамби“ (передмова). Але „Червоний вінок“ був першою ластівкою, де з'явилося оспівування „червоного терору“, де П. Тичина вперше друкує своє „На майдані“, де Еллан бажає „хай зникне минуле во ім'я будучини“.

Церкви старовинні—в повітря!
Вишневі садки—під сокиру!
Прорвати Карпати тунелем!
Динамітом—пороги Дніпрові!
— Гей, Сивий, вже бачу тебе я
У шорах камінних—у шлюзах („Україні“).

„Червоний вінок“ не тільки поклав „червону межу“, він кликав—„До бою! За правду і волю, за світло і сонце!—До бою!“—Червоне проміння палає! (Г. Коцюба „Два світи“).

Отже, збірник „Червоний вінок“ виразно дає новий революційний напрямок українській літературі, зв'язує літературу з устремліннями й боротьбою пролетаріату, й цим шляхом закликає йти всіх, хто має „своє свічадло“.

Безумовно до 1919 року поява такого збірника напівальманаха, напівдекламатора була неможлива й лише при радянській владі, підчас борні, „Червоний вінок“ поклав першу в цеглину пореволюційну літературу. Це був перший етап молоді післяжовтневої літератури, хоч треба сказати, що декілька імен, які є в збірникові й одвіялись, проте це цілком закономірно: „Залізо загартується в гарті, а солома згорить“ (Блакитний „Без маніфесту“ Гарт № 1).

Всім відома істина, що мистецтво відстає за життям. Особливо це помітно в наш час, у час соціальних зрушень, напруженої боротьби й

будови. 1922 рік в економіці Радреспублік позначився поживавленням діяльності приватного капіталу, його зростом, певною зброєю несправності в місті, куркуля—на селі, бажанням захопити командні висоти в економіці.

На такий економічний базис мусили з'явитися її ідеологи. Але в політичному житті вони не мали змоги розвинути свою діяльність, бо їхні лозунги й прапори були запламовані багном зрадництва в минулій боротьбі й тому, цілком природно, ці ідеологи звернули свою увагу й енергію на літературу. В той час у революційній пролетарській літературі була певна прогалина. Блакитний лише збирав „Гарт“, Пилипенко формував „Плуг“ і в цей час у Києві виходить декламатор „Слово“, що уложив М. Зеров. Саму назву „декламатор“ упорядчик бере в лапки, а пояснює це дуже замасковано: „В трьох-чотирьох випадках читач знайде по кілька поезій на одну й ту саму тему—це для тих аматорів поезії, яким цікаво буде сопоставити приклади ліричного та етичного розроблення теми, або простежити повільний розвій нашого поетичного вислову. Можливо це не входить у задачі „декламатора“, але це може знайти своє оправдання у відсутності в нас ґрунтовної історичної антології, яка б оцінила здобутки, визначила традиції напрямки в розвої українського поетичного слова“ (Від автора) (Підкреслення моє—А. К.)

Поміж цих „скромних“ рядків випирає тенденція автора й виявляє його ставлення до своїх завдань. По-перше, ми маємо специфічне формулювання замизганої, дешевенької ідейки „мистецтва для мистецтва“, по-друге, приховану формалістичну методику підходу до літератури, й, нарешті, основне: „естетичне“ світовідчуження автора.

М. Зеров не просто видає декламатора, тонко, але недвозначно натякає, що це крок до „історичної антології“ і бере на себе роль оцінщика „традицій напрямків у розвої українського поетичного слова“.

Цей декламатор упорядником зовсім не призначався для „хатин людських, де осілися злидні“, а для аматорів „ізящної словесности“.

Драпіруючись у тогу „естетизму“, шановний упорядчик не тільки звернув „належну увагу на нову революційну творчість“, каструвавши її, але таку ж саму операцію проробив і з класиками.

Найхарактерніші факти: Коцюбинський представлений уривками з „Intermezzo“, „Дебюту“, „З тіней забутих предків“ і то самими описами природи. Хоч би натяк на такі речі, як „Fata morgana“, „Persona grata“, „Сміх“. З творів Лесі Українки теж викинуто всі її революційні поезії, навіть не вміщено „Досвітні вогні“. Але найбільше не пощастило Ів. Франкові: його представлено або псалмами або нехарактерними віршами з „Зів'ялого листу“. Жодного тюремного сонету, жодного уривка з прози; А. Тесленко зовсім не попав у цей „пантеон“. Ще можна навести безліч фактів нівечіння класиків у цій, з дозволу сказати, „історичній антології“.

З революційною літературою ще простіше. В. Еллан представлений одним віршем. В. Поліщука—два вірші про пасіку й осінь, і жодної поеми. З прози немає Хвильового, зате є Косинка, саме ранішнє оповідання „На буряки“. З доробку Васильченка викинуто революційні ідеї, а лише є символістичний вступ оповідання „Чорні маки“. Загубився Г. Михайличенко.

Загалом у декламаторі—антології, де програмою звучить:

Чи ти забула чорний вихор ночі
І тих людей, що іменем любови
Любов убили (М. Рильський. „Він і вона“, ст. 90),

інакше бути не могло.

Декламатор „Слово“ є по суті перший наскок нової буржуазії в царині ідеології. М. Зеров чудово розуміє, яку вагу має література в організації психології мас і тому намагався підстригти під гребінку „аполітичності“ (читай—дрібнобуржуазної неписької ідеології—А. К.) усю українську нову й стару літературу. Своїм виступом, коли бракувало підручників по літературі, М. Зеров намагався замазати, засипати ту „червону межу“, що її провів „Червоний вінок“. Другий етап означувався першою спробою дрібнобуржуазних ідеологів покласти і свою вагу на терези післяжовтневої літератури й захопити провід у ній.

Проте, декламатор-антологія „Слово“ пройшов мало поміченим, бо саме тоді наявно буяли „Гарт“ і „Плуг“. Перший наступ нової буржуазії був дуже легко відбитий і навіть майже в недалекому часі креслилось зрушення ліворуч деякої групи досі дуже правих письменників.

На 1925-26 роки припадає закінчення процесу відбудови нашого господарства. Почалась будова нових заводів, фабрик, індустріялізація й електрифікація країни. Невпинно, потроху господарство рухає до основної мети. Але на цьому шляху багато труднощів. Декому здається „не героїчною“ епоха будівництва, коли треба класти цеглину за цеглинкою.

„Легкая победа на первых порах развития (української пролетарської літератури—А. К.) дала себя знать тяжким кризисом в настоящее время“—писав на початку української літдискусії в травні 1925 р. руський пролетарський критик А. Зонин.

Його слова справдилися і ця криза, зумовлена специфічністю українських умов, до певної міри, була розплатою за легку першу перемогу.

Немає потреби наводити відомі всім твердження М. Хвильового, що їх засуджено, як хибну й антипролетарську лінію. Але, так би мовити, до цих хиб доклав свою руку й декламатор-антологія „Слово“. Забувся „Червоний вінок“ і знову зробили ще одну спробу зруйнувати „широку червону межу“.

В квітні 1926 року виходить декламатор „Червоне слово“, що його уложив Я. Савченко. В передмові упорядчик так визначає свою мету: „дати найдобріший з художнього погляду матеріал, прийнятий мотивами революційної боротьби і взагалі мотивами, що є прикметні для нашого часу“.

Назва „Червоне слово“, на нашу думку, не відповідає змістові. Кращою назвою була б „содружество“, бо такі твердження, як „мотиви, що є прикметні нашому часові“ розходяться з змістом. Упорядчик надто багато віддав уваги й місця „занепадництву“. Невже мотиви скиглення є так „прикметні нашому часові“? Такі письменники, як Фальківський, М. Бажан і інші, на нашу думку, не заслуговували на визначне місце в революційному декламаторові.

Поруч із виразними представниками пролетарської літератури й селянськими письменниками, ми маємо типових представників внутрішньої еміграції, як Є. Плужник і дрібнобуржуазних—М. Рильський, П. Філіпович.

Цей декламатор відбиває настрої „приміренческого“ гатунку, що панували в тодішніх київських літературних колах.

Це є третій етап, коли ще не було чітко накресленої пролетарської лінії; коли ще гадали в одну організацію об'єднати різних з ідеології письменників, і коли не тільки попутники, а й виразно ворожий нам письменник звав себе революційним.

Хиба упорядчика й полягає в тому, що в передмові накресливши чіткі завдання, схибнув праворуч у виборі творів. Проте це, як ми вже зазначали, треба віднести на рахунок відсутності на початку

1926 року твердої пролетарської лінії і бажанням проти ставити хоч щось Зеровському „Слову“.

1927 рік, рік Дніпрельстану вирівняв лави пролетарської літератури, яку „Вопліте“, логичний висновок із тверджень М. Хвильового, намагалося і намагається своєю творчістю зтягти до „темних завулків“.

Треба було протиставити „Осені“ різних гатунків, нову вольову творчість. Щоб накреслити шляхи утворення нових цінностей було скликано всеукраїнський з'їзд пролетписьменників. На ньому утворився ВУСПП.

Раніш ВУСПП'у існував „Молодняк“—організація комсомольських письменників.

До 1927 року Україна не мала літературно-політичного комсомольського місячника. Журнал може існувати лише тоді, коли матиме кадри більш-менш постійних співробітників. І такими кадрами нового журналу стала організація комсомольських письменників „Молодняк“.

Але 1927 рік не лише дав комсомольський місячник. Наші комсомольські письменники остільки вирости, що стало можливим зробити перший підсумок, видати збірник комсомольської прози й поезії.

„Барвінковий цвіт“ упорядкований Б. Коваленком, за редакцією В. Коряка і є цим збірником.

„Барвінковий цвіт“ є доказ того, що традиції славного „Червоного вінка“ не загинули марно. „Червона межа, що її провів „Червоний вінок“ зацвіла „Барвінковим цвітом“.

В передмові В. Коряк пише: „В літературі Жовтня на Україні новачки письменники-комсомольці мають нині особливу вагу... сама ця молодість, тее горіння молодече, завзяття юнацьке, революційне захоплення і незламність, яка не припускає жодних збочень і угодництва—це риси дуже цінні для нашого переходового часу... Яскрава свідомість письменника-комсомольця протидіє цій небезпечній (куркульській—А. К.) стихії і дає йому силу вийти з-під впливу старих буржуазних письменників“.

Тов. В. Коряк у цій статті-передмові з'ясовує ролі і завдання комсомольського письменника. Розглядаючи побіжно в ній творчість окремих комсомольських письменників, вказуючи на їхні хиби й хиби, що є спільні більшості комсомольських письменників, автор певний того, що: „Зростаючи на справжніх письменників, молодняцькі письменники позбудуться багатьох своїх поганих рис, але дуже буде добре, коли одної основної молодняцької риси вони не позбудуться—молодечого горіння, запалу, ентузіазму“.

Хіба не є символом те, що учасник „Червоного вінка“ через вісім років пише передмову до „Барвінкового цвіту“? Це ще зайвий раз підкреслює преемственість і тотожність революційної лінії обох збірників.

Культурна революція, про яку так багато й ґрунтовно писав В. Ленин, запізнилась на Україні, й треба було вісім років, щоб нарешті „невпинний заклик до активного життя, до борони, до творчости“ „Червоного вінка“ на своєму прапорі поставив „Барвінковий цвіт“.

Ґрунтовна стаття упорядчика Б. Коваленка „Комсомольський літературний рух на Україні“ освітлює його розвиток, починаючи від розпрошених письменників-комсомольців по різних літорганізаціях і різних журналах, до створення організації „Молодняк“ і міцного комсомольського місячника.

Завдання організації Б. Коваленко формулює так: „З організаційного боку „Молодняк“ має за класовим інтернаціональним принципом об'єднати й виховати пролетарську й революційно-селянську молодь,

незалежно від мови її творчості, щільно зв'язати її ідейно з комуністичною спілкою молоді: з творчого—розвинути комсомольську художню літературу“.

Б. Коваленко правильно по-марксівському розв'язує проблему комсомольської літератури, й протиставити якесь інше розуміння завдань організації комсомольських письменників,—буде збоченням із правдивого шляху. Правда, є скептики, які плоско іронізують дотепами про комсомольську літературу, але що зробиш, коли тупоголові не розуміють що $2 + 2 = 4$.

Зміст „Барвінкового цвіту“ ні в якій мірі не розходиться з положеннями передмови В. Коряка, ні з положеннями упорядчика Б. Коваленка, а навпаки підтверджує правдивість їхніх висновків.

Проза й поезія, що її репрезентовано в збірникові, вся вольова, активна, бадьора. Прозайки всі стоять на вірному шляхові утворення динамічного реалізму. Реалізм панує над прозою. Поезія зачіпає найбільш актуальні проблеми нашого життя. Правда, проза в деякій мірі відстає від актуальних проблем сьогодня, але це цілком закономірне явище, особливо для молодих пагонків комсомольської літератури.

Коли в „Червоному вінкві“ В. Еллан казав: „Гей, Сивий, вже бачу тебе я у шорах камінних—у шлюзах“, то сьогодні наймолодший поет селянин-комсомолец Іван Гончаренко каже:

І Дніпро в наші дні заспіва
На порогах мотив Дніпрельстану.
Не тумани—вогонь і запал!
Шлях в обривах—берітесь за руки,
Нам наказано твердо ступати
До мети по болоту і бруку!

„Барвінковий цвіт“ є четвертий етап. Етап будівництва Дніпрельстану. Перший етап—етап завзятої воєнної боротьби, коли оспівували червоний терор і лише мріяли, щоб закути Дніпро в шлюзи; другий період одступу й початок непи, коли ворожі нам прошарування скаржились, що більшовики „іменем любови—любов убили“, етап „Слова“; третій етап, етап ускладнення, економічних труднощів найкраще характеризується „приміренчеством“ „Червоного слова“.

Але на зміну загинулим бойцям прийшло молоде покоління й зацвіло „Барвінковим цвітом“. Міцна комсомольська психологія, завзяття революційне найкраще характеризують четвертий етап. Можуть закинути цьому етапові його технічну недосконалість і це буде цілком правдивий закид, але на це нам хочеться відповісти словами В. Коряка з „Червоного вінка“:

Заждіть!
Це ж ми тільки вибруньковуємося!

ПРО СНИ ЗОЛОТІ Й СЛОВА — ЗАЛІЗНІ, КАРБОВАНІ

Побіжні літературні нотатки

I.

В романі Леонова „Вор“ „сочинитель Фирсов,“ згадуючи про свої літературні вправи, якось говорить: „О голом... человеке интересуюсь... ..Человек существует, как и следует ему, не в чистом виде, а в некотором, так сказать... в орнаменте!.. Человек без орнамента и есть голый человек!“ Отак і читач, він цікавиться як раз „голим“ чоловіком, з його пориваннями, пристрастями, муками, стражданнями то-що. Людей в „орнаментах“, ми бачимо що-дня, але проходимо повз, іноді байдуже розглядаючи зовнішній вигляд кожного. Навіть ближче зустрічаючись із людиною, не кожен може придивитись та заглянути в глибину людської душі. Тому-то в художній літературі читач шукає в першу чергу живу істоту без „орнамента“.

Цього як раз бракує найбільше нашій молодій художній літературі. Для читача мало того, що письменник про свого героя каже буцім-то він, припустім, чиновник — „людина в футлярі“. Читачеві треба це показати. Кого цікавить також чи це „потомственная почетная дрянь — сын дряни“, чи цей „чинуша“ тільки просто „кантики“ носить. Кожну спробу в нашій літературі показати живу людину в його найглибших переживаннях — „голою человека на голой новой земле“ треба вітати. Таку спробу досить вдало, хоч і в невеликих оповіданнях, подає нам Гр. Косинка. Всі, хто не писав — „други й недруги“ — про Гр. Косинку, нам здається, досить спрощено підходять до оцінки його творчості.

Так Я. Савченко в статті „Критичні нотатки“ пише про Гр. Косинку, що „письменник він невеликого культурного й соціального світогляду“, та що він, як письменник поки-що явище вузького масштабу, поверхового „скольжения“*).

Я. Савченко досить уважний критик і не раз слушно і своєчасно окреслював ті чи інші явища літературного життя. Та само тепер, коли треба було бути особливо уважним, він поспішив із вироким. Віддавши дань майстерності Гр. Косинки, він поверхово розглянув настрої та світосприймання письменника.

Нам же здається, що в особі Гр. Косинки ми маємо одного з інтересніших письменників післяжовтневої літератури. Він як раз із тих, що бере від старої літератури все, що є в ній найкращого, що має підстави не застигати на старих засадах соціального світогляду й рости (хоч і поволі) з революцією, намагаючись поглибити та збагатити свій ідейно-соціальний комплекс, ліквідуючи провінціальну обмеженість туманних ідеологічних засад романтичного минулого, що ще тяжить частково над нашою літературою.

Весь літературно-художній доробок Гр. Косинки за кілька років — книжечка на 15 аркушів. Він пише та розказує давно відомі нам речі. Але показує їх цілком по-новому, а в тім і сила справжнього письменника.

Весь невеликий літературний доробок Гр. Косинки лишає в уяві читача щось суцільне. Цей доробок можна було б назвати повістю про село наших днів.

*) Я. Савченко. — „Поети й белетристи“, стор. 68.

Але як продумати все перечитане, то неминуче побачиш, що це ще не все село в революції. Це тільки клаптики життя, хоч і справжні, соковиті, живі.

Автор, мабуть, не думав своїми оповіданнями вичерпати повість про село в часи революції.

Ми добре знаємо, що підчас громадянської війни та й тепер у боротьбі бурлило та бурлить село. Ми бачили, що село не було в цій боротьбі таке пасивне, яким частково показує нам його Косинка. Ми були свідками масового ентузіазму села в боротьбі за Жовтневу революцію. В історії цієї боротьби чимало героїчних сторінок. Ми бачимо живу нитку класового зв'язку між пролетарем та незаможницьким селом, що органічно в'язала їх ще до революції, що міцнішала, не зважаючи на дрібнобуржуазних політиканів усіх таборів цю нитку розірвати. Хто може заперечувати організаторську роль пролетаріату в революції? Ця організаторська сила міста й перемогла фактично бунтарську, партизанську, визвольну стихію села, скерувавши її в річище соціалістичної революції*). Революція перемогла в класовій боротьбі з буржуазією. Не аби-яку роль відіграло в цьому незаможницьке село. Це — факт. А факти — вперта річ.

Автор, мабуть, бачив і пережив сам багато більше того, що змальовує в окремих епізодах.

Не знати, яку участь брав автор у подіях минулих часів. Але це зрештою не так важно. Пише він так, немов би сам усе це бачив, сам пережив та глибоко відчув. І те, що він сказав про село, й те, чого не договорив, свідчить за особливості авторського світосприймання.

II.

Назва найбільшої книжки Гр. Косинки — „В житах“ — викликає здивовання. Про що йде мова: про село в житах, чи про людей в житах, та чому в житах? Кінець-кінцем, стає ясным, що автор оповідає про настрої людини в житах. Людини, що ставиться надто критично до всього, що ставала осторонь подій революції, не розуміючи, не усвідомлюючи їх, але великий темперамент примушував її часами кидатися у вир боротьби. Це настрої людини, що у вирі революції часто блукає, шукаючи „загубленої в житах долі“. Це настрої сільського напівінтелігента, напівселянина. Але з тих, що рано зазнав „мужицької гіркої долі“. Це в дитинстві ця людина ходила „на буряки пузатим слухить...“ і розуміла напівсвідомо, що пани... „купаються в добрі чужому“ та що „пан—наш ворог“.

Герой оповідань Гр. Косинки кривно зв'язаний з селом. Він із молодом матери сприймав несвідомо ненависть до своїх класових ворогів: панів та куркулів. В його душі глибоко залягли слова матери:

— О, діти, діти... Всесь вік поневірятись по наймах... За що? Де ж тоді бог? Ні, далі цього не буде, люде...

Але разом із тим цей напівінтелігент—напівселянин жив романтикою минулого України. Це національно свідомою людиною.

Ми знаємо добре, що національне усвідомлення інтелігента завжди йшло поруч із романтикою „прекрасного минулого“, з туманною вірою „в прийдешню волю й рівність“, у свої „сни золотії“, а це неминуче стримувало розвиток революційно-класової свідомості. В більшості такі

*) Цей мотив боротьби бунтарської партизанської стихії села з організуючою силою міста вже виявлено в руській поезії: у С. Єсенина „Сорокоуст“ (змагання лошака з паровозом), у А. Веселого „Страна родная“ (боротьба бика з паровозом). В обох випадках перемагає „железний гость“.

люди або слабо були зв'язані, або цілком були відірвані від революційного робітничого руху до Жовтня.

З такими поглядами герой Косинки прийшов у революцію.

В революції він бачив, що „б'ється червона селянська воля, вмирає на своїх осьмушках та обніжках... боронить тілами, кров'ю свої оселі“... Він це розумів, бо степ, де він виріс, поливали кров'ю і потом його діди та прадіди. Він бачив, що „на Гордієнкових горбах... Сини в бою за волю лягали“. Але він неясно уявляє собі, що то за воля, що вона несе з собою.

Він споглядає, бачить, що в революції „стоїть пшениця потолочена, серпа просить, а вони кров'ю поливають“.

І йому здається, що „розвіялися громами в житах зелених ті сні золотії, полетіли коні вогнені—залізні слова любови у Байкал-озеро, мов сльози покапали“, що „обсипався яблуневий цвіт: і стежки заслав і доріжки“.

III.

В творах сучасного письменника ми відчуваємо часто спостережливого з примруженими розумними очима глядача, але безстрасного, немов би стороннього колекціонера. Для письменника в минулому таке споглядання було явищем нормальним і мало свої підстави, бо ж у значній частині активне ставлення до своєї доби він примушений був захищувати. Література дожовтнева нам дала незрівняно художні сторінки такого безстрасного споглядання, що їх наш письменник бере за зразки. Але тепер своєчасно порушити справу про ясність у ставленні автора до наших днів. Наш читач вимагає від письменника ясного недвозначного ставлення до нашої доби та шукає в його творах співзвучних настроїв складного творчого процесу, що захопив мільйонні маси трудящих. Сьогоднішній читач це—громадський діяч, активний будівничий нового життя, що ясно й вільно висловлює свої симпатії та антипатії. Такої ясності він шукає в художній творчості письменника. Не плакатні, декларативні заяви письменника нас цікавлять. Ми гадаємо, що письменник повинен, слухаючи:

... голоси і лживі й праві,
Темний гріх і світлий сміх...

усе це класти на „спокійні терези“ не як Теміда, „а з розкритими очима“. Цього нам дійсно бракує в творах значної частини сучасних письменників. Може це не вина нашого сьогоднішнього художника, але це, безперечно, біда.

Гр. Косинка також часто ховає своє обличчя. Перші оповідання Гр. Косинки не виявляють із ким він, хто він? А часом навіть здається, що авторові симпатії не з революцією, не з її жорстокими законами.

Це, між іншим, мабуть і дало підставу Я. Савченкові сказати, що „в боротьбі двох селянських (чи селянських тільки?—П. Л.) світоглядів старого й революційного—він (Гр. Косинка—П. Л.) певною частиною своєї свідомості і своєї психики на боці першого“*). Чи справді в минулому Гр. Косинка? Чи настільки він зв'язаний з старим світоглядом? Нам, здається, що ні.

В Косинки зустрічаються два світи в запеклій класовій боротьбі. В перших оповіданнях, як, напр., „Мент“, „За земельку“ трудно розпізнати цю боротьбу. Пізніше змагання старого, що відмирає, проявляється яскраво. Отаман Гострий, старшина Жашко, куркуль Дзюба („Постріл“), отаман Божко („Десять“), Щербачка з групою бандитів

*) Я. Савченко.—„Поети й белетристи“, стор. 66.

(„Темна ніч“) — це одна група старого світу. Куркулі: Кушніри („Політика“), Мізуни („Ціркуль“), Петро та Горпинка („За ворітьми“), баба Хомиха та піп Василь („Зелена ряса“) — друга група темної сили. Такі оповідання, як „Десять“, „Темна ніч“, „Постріл“ справді викликають сумнів щодо авторових симпатій. Але досить придивитись до характеристик окремих героїв старого світогляду й ми переконаємося, що автор не з ними.

Огаман Гострий, Щербачка, Жашко це — „партія темної ночі“, як каже один із бандитів про своїх. Це люди, що в них „в очах посоловілих“ „жорстокий вогник звіря хижого“ танцює на „весіллі смерти кривавої“ (підчас знущання над комуністом).

В обох оповіданнях автора ніби не видно. Але він ясно дає зрозуміти, що симпатії його не з хижацькою, жорстокою силою цієї партії „темної ночі“, коли кінчає ці новели кількома ліричними рядками. В оповіданні „Десять“ бандити шомполують українського есдека — Рубеля, примушуючи його співати „ми жертвою пали“. Рубель із тих „революціонерів“, що „слину пускають“, а найкраще він сам себе характеризує: „Я — непорозуміння“. Йому автор не симпатизує. Та й не дивно, що в „Темній ночі“ — коли бандити виводять на смерть комуніста: „і вдруге ще нижче поклонився сріблястим листом явор коло порога, як вели в темряву ночі невідомого чоловіка на весілля смерти кривавої“ *).

Ці ліричні рядки цілком виявляють автора. Він не розумів „весілля смерти кривавої“, цього відблиску кривавої, жорстокої, класової боротьби. Він бачив у ньому безглузду дику смерть слабеньких людей, випадкових навіть у революції, та хижацьке діло озвірілих у класовій ненависті людей. Автор просто жалів людину, живу істоту.

Може симпатії автора на боці старшини Жашка! Безперечно, ні. Автор своєю характеристикою Жашка, як інтелігента-боягуза, що любить із насолодою говорити про смерть та пускає слину перед загрозою її, без сумніву говорить про своє негативне ставлення до нього.

Лишається отаман Гострий, що свідомо бандує і воює в спілці з поляками проти більшовиків. Він в оповіданні проходить епізодично. Немов не живий. Як до нього ставиться автор можна бачити з того, які він має симпатії до центральної фігури оповідань „Постріл“ та „В житах“ — дезертира-бандита Корнія Дизика. Коли можна говорити про симпатії автора, то вони, безперечно, на боці Корнія та його психологічних переживань. Обидві ці новели як раз найхарактерніші для революції настроїв дезертира Корнія Дизика. Корній — незаможний селянин. Колись він працював біля машини у Дзюби разом із Матвієм Кіянчуком, що стає підчас революції комуністом. В обох було землі, як каже Матвій: „вийдеш із Лиском на осьмуху, ляже, а хвіст на чужому, хоч одрубуй — отака... земля: з торбою змалку“ **)... Гр. Косинка передає дуже майстерно психологічні переживання цього парубка, що не розуміє, що робиться навкруги. Корній згадує свого товариша Матвія. Корній відчуває, як у нього напівсвідомо постають симпатії до Матвія. Але особливо гостро виникають сумніви в душі Корнія після вбивства Матвія. При Дизикові банда вбиває Матвія. Той перед смертю нагадує Корнієві, як вони колись у наймах у Дзюби товаришували й додає: „бандуй за Дзюбу“. Ці слова заходять глибоко в душу Корнія. Пізніше він під впливом цих настроїв підпалює Дзюбин вітряк. Корній у наслідок реакції підсумовує свої настрої та говорить: „Що жде нас далі? А-ах“.

*) „В житах“, стор. 64.

**) Там само, стор. 16.

В настроях парубка-незаможника настає перелом. Особливо це підкреслює психологічно автор у другому оповіданні „В житах“, де знов бачимо Корнія одного з своїми думками. Тут відчувається, як він страждає від свого дезертирства. Саме слово Дизик „страшне для мене“,—як він каже,—„бо воно нагадує про дійсність“, про його дезертирство. Він згадує розстріляного комуніста Матвія Кіянчука й каже, що „чогось мені до болю робиться сумно“. Корній пригадує, що Матвій був молодець, коли вели його...“ (на розстріл—П. Л.). Він знає добре, що отаманові Гострому про свої думки говорити не можна, бо той може його розстріляти. Але все ж таки його цікавить: „хто вони такі“ (комуністи—П. Л.). Блукання в житах, спогади про Матвія викликають у Корнія одчай. Він говорить—„у житах загубилась моя доля і мені хочеться плакати, мов дитині, або співати, як співають старі, коли згадують молодість...“*) Ясно, що в Корнія настає перелом у настроях. Досить невеликої якоїсь нагоди, щоб він цілком порвав із дезертирством, із Гострим. Це він зробить швидко, бо глибоко пережив і відчуває вже напівсвідомо, що він дійсно бандує за Дзюбу, свого класового ворога. Чи можна говорити серйозно, без упередження про авторові симпатії до дезертирства, до бандитів? Безперечно, ні.

Авторові симпатії також не на боці куркулів Мазунів („Циркуль“), що годують голодного вчителя Коропа за його циркуль, шукаючи в нього поради немов би у землеміра.

Устами Коропа автор характеризує їх; це—„темні звірі“, що підчас голоду вдають бідних, лають усіх, хто їм нагадує, що вони куркулі, та кажуть: „Робимо—їмо, а хтось вилежується літо боже, а по-весні пухне, як та колода,—хіба ми винуваті? Роби, сине чортів, тоді будеш їсти...“**).

В оповіданні „Політика“ куркулі Кушніри вбивають активного чесного незаможника Швачку. Тут автор яскраво показав клацання кабанячих зубів-хижацьких класових інстинктів-куркулів, що за відібрану в них земельку віддають незаможникові смертю. Автор показав, що це не звичайна „п'яна, суместна драка“ (як це Кушніри умовляються говорити), а відблиск великої запеклої класової боротьби в селі. І тут уже ясні симпатії автора: вони на боці незаможника.

Візьмемо ще в оповіданні „Зелена рясa“ бабу Хомиху та попа Василя, що оновили ікону. Автор малює попа надзвичайно яскраво. Підчас служби над оновленою іконою біля криниці „він (піп—П. Л.) розцвітається серед диму, як будяк, і бігають гадючі маленькі очі од яркого воску (свічок—П. Л.) до клаптів полотна, цукру...***). Що можна додати яскравішого до цієї характеристики?

Нарешті, в оповіданні „За ворітьми“ куркулі: Петро Гордієнко та Горпинка. Це—багатії, що їх, як сам Петро каже: „зарізада революція“. Він якось у розмові з незаможницею Мартою говорить: „Зраділа, що десятину землі чужої дали. Не безпокойся, не довго вже зосталось царствувати: прийде коза до воза“... В цьому оповіданні, можна сказати без усяких вагань, що симпатії автора цілком на боці незаможниці Марти.

До старого світу, що його не ідеалізує автор, треба віднести також і „залізного“ чоловіка Костя з оповідання „В степу“. Я. Савченко не зрозумів його, гадаючи, що це мав бути „проект“ нової людини нашої доби.

Не знаємо, що гадав автор, коли писав це оповідання, але бачимо, що вийшло. Це справді „залізний“ чоловік. У минулому він бандит-

*) Гр. Косинка—„В житах“, стор. 13.

**) Гр. Косинка—„Політика“, вид. „Маса“—Київ, стор. 66.

***) Гр. Косинка—„В житах“, стор. 189.

погромник. „Він міцний жилавий студент—медик, кучанин“. „Кость бойовий,—каже про нього автор,—отряхуватий вовк“. Він рвач у житті. Він лізе нахрапом, не спиняється ні перед чим. Там, де не можна взяти просто, він готовий на крадіжку, на вбивство. Він пройшов хорошу життєву школу. В останні часи він „закохався в анархізм, сіяв його на селі, практикував, або як він іноді сам казав: „ріжу шкуру на нашому дядькові, чи прищепиться князь Крапоткин“. Кость дійсно „проект“ нової людини, але не той, що міг би бути авторовим ідеалом. Це може в „проекті“, незакінчений тип, сильної, незвичайної людини, але покаліченої за своїм минулим, що вже загублена для нового життя.

Або це—прообраз (незакінчений, не досить умотивований) сучасного „залізного“ чоловіка, що може рости в умовах непи. Гр. Косинка підкреслив художньо правдивий тип, це в „проекті“ ідеолог нового буржуа, що пройшов сувору школу життя, побудованого на аморальних, хижацьких, ненажерливих засадах паразитів вищого гатунку. Ідеолог нового „чумазого“ кабанника з гострим ножем за пазухою, оздоблений культурною спадщиною капіталізму та досвідом класової боротьби, мусить бути „залізним“.

Кость ненавидить народ і так його характеризує: „п'ятнадцять мільйонів поетів, десять—артистів, а решта сіють хліб і самі здихають із голоду...“ і запитує „Хто писав: треба оздоровити націю?“

Ці ж мрії Костя про залізну людину дуже нагадують „філософію“ Д. Донцова. Він також ганьбить „націю“ поетів, обвинувачує інтелігенцію за її драгоманівство, народолобство, хоче загартувати „нових“ людей і вложити їм нові ідеї, щоб перемогти.

Чи симпатизує автор Костеві?

Трудно сказати, автор не виявляє ясно своїх симпатій.

Він, правда, взагалі любить людей міцної волі, дужих, відважних і з призирством ставиться до слинявих. Але говорити про авторові симпатії до Костя, про те, що це авторовий ідеал нової людини без застережень — не можна.

Отже, Кость, Дзюба, Мазуни, Кушніри, Горпинка, Щербачка, Гострий, Жашко, Хомиха, піп Василь, Антон Собачка — бандитський намул — це ціла галерея репрезентантів старого світу, що відмирає. Хіба симпатії Гр. Косинки на їхньому боці? Безперечно, ні. Він знає їх і знає їм ціну. Але він їх не любить, а в більшості ненавидить органічно. В одних оповіданнях це виявляється яскравіше, в інших — слабше, але він не з ними.

Його симпатії цілком на боці бідняцької частини села. Група таких оповідань, як „Сходка“, „Зелена ряска“, „Циркуль“, „Політика“, „Товариш Гавриш“, „За ворітьми“ та ще деякі не лишають ніяких сумнівів що до авторових симпатій та настроїв.

Авторові симпатії пробиваються в творчості далеко раніше. А саме — в оповіданні „На буряки“, — в романтичних спогадах дитинства, що дали йому зародки класової свідомості, навіяної реальними класовими взаєминами на селі. У Гр. Косинки в дитинстві, „на буряках над працею не розгинаючись“, десь глибоко думка жевріла, що її мати передала юнакові, а саме: „...ввесь вік поневірятись по наймах... За що? Де ж тоді бог? Ні, далі цього не буде“...

Ці зародки класової свідомості в чулого художника не може цілком затамувати дурман романтики. Справжній художник перемагає в ньому напівінтелігента, напівселянина з вірою „в сні золоті“ та дає йому можливість кінець-кінцем відшукати свої справжні симпатії.

IV.

Гр. Косинка тонкий психолог. Він передає найдрібніші рисочки людських переживань з особливою силою. Він вміє з надзвичайною майстерністю передавати еволюцію в настроях своїх героїв. Найхарактернішим з оповідань, що свідчить про перелом у світовідчутті автора, є „Мати“. Сюжет, приблизно, такий. В бідній селянській сім'ї у напівселянина-напівінтелігента Андрія (автор, правда, не називає його так, але ясно, що це є не звичайний селянин) умирає мати. Біля села йде бій поміж червоною і польською арміями. Андрій виряджається їхати до сусіднього села, близького від позицій, по лікарю.

Велике особисте горе пригнічує всю сім'ю. Особливо гостро переживає це Андрій. Його цілком захоплює горе й він каже: „Плювати мені, що б'ється в гарячці армія,—у мене дома так само б'ється мати...“ Але крім особистого горя, що цілком захопило Андрія, нерозуміння, за що „б'ється в гарячці армія“, робить його свідомо нейтральним у цій боротьбі. І єдина думка опановує Андрія підчас подорожі: якби, не зважаючи ні на що, дістатись до лікарні. Трохи інакше ставиться до боротьби двох армій село. Воно „було німе, сторожке й люте“, каже автор.

По дорозі Андрій попадає в смугу боїв. Поляки примушують його возити патрони й таким чином він має змогу простежити класову природу подій. Перед ним проходить: граф Яромірський, офіцери—грабіжники та патріоти, штабні сержанти, гайдамаки, що б'ються разом із поляками, прості салдати та бунт серед них. Герой свідомо й несвідомо весь час вишукує психологічні мотиви своїх та чужих вчинків. Це відкриває перед нами всі переживання Андрія до найдрібніших рисочок. Все передано в напруженій дії, а тому ще більше підкреслюється драматичні моменти цих переживань.

При першій зустрічі з польськими офіцерами та сержантами Андрія б'ють нагайкою і хочать розстріляти, як більшовика, за те, що він гостро відповів офіцерові. Сержант грабує в нього хреста (більше не було нічого) й відправляє возити набої. Андрій тут вперше виходить із рівноваги нейтральності. В нього з'являється думка „застрілити за смерть матери та свою хоч одного з армії, що носить житній колір шинелі“ (польської).

Дальші блукання Андрія дають йому можливість усвідомити безглуздість смерті польського салдата, що каже: „Я не хочу по-дурному вмирати. Не хочу, розумієш...“ Він бачить, як салдатів, що відмовляються йти на фронт, обзивають більшовиками, загрожують їм розстрілом і таки примушують йти на позиції. Він був свідком розкладу польської армії і чув на тому боці (Червоної армії) „бадьорий крик, уривки пісень та глухе рокотання вітру...“ Це було як раз перед рішучим боем. Погасли вогні лікарні, що маячили йому в далені весь час. У Андрія вперше особисте горе немов би трохи заслонюється великим горем, що твориться тут, у боях. Він говорить: „Має бути смерть во ім'я життя, але життя моєї матери, мислю, догоріло, а майбутнє братів із сестрами спотикається темної ночі в безвість...“

Далі, підчас бою, він бачить сцену зустрічі червоного кавалериста з польським салдатом, чує коротенький, але характерний діалог. Поляк говорить:—Я бідний. Не рубай... Котовець запитує:—Не пан?—і додає:—Трудно, братан, в бою руку здержати... Повільно напівсвідоме розуміння класової природи цього бою перетворює особистий біль, особисте горе в ненависть до шляхти. Правда, це ще не є класова свідомість.

Андрієві не пощастило дістатися до лікарні. Його примушують відступати з польською армією. Він везе поранених: одного салдата (що вмирає на возі) і графа Яромірського. В своєму селі Андрій вбиває конвойного й заїжджає в ближчий двір до родича. Селом проходять червоні. Андрій з лютістю не тільки за смерть матери, але з напівсвідомої класової ненависти, що починає своє ество від злиднів суворого та скупого життя, готовий вбити графа. Граф сам конає. Мати вмерла. Звістка про це гикликає знову буйний приступ особистого горя. Але настає реакція після всіх страждань. Андрій говорить: „До мене прийшов спокій“.

Особисті, власні страждання розтопилися у вирі людських страждань запеклої класової боротьби. Через труп своєї матери, через особисту трагедію, що очищає, людина мусить виходити з іншим світовідчужанням. Дальша еволюція в настроях такої людини цілком неминуча. Автор на цьому кінчає новелу. Яким руслом піде розвиток настроїв героя далі—невідомо. Але повороту назад немає. Така людина, як Андрій, не може після всього пережитого залишитися в своєму спокою.

Отакі переломні моменти в настроях автора та героїв проходять червоною ниткою через усю творчість Гр. Косинки. Взагалі творчість справжнього художника розглядати в статисті не можна. Це завжди приводить до помилок, до неправильних висновків. Так сталося з Я. Савченком.

Рильський якось підкреслював, що в Косинки: „Цільність і послідовність, жодних вагань і „трещин“, жодної рефлексії, жодного фавстівського роздвоєння не чується ні в його голосі, ні в тоні його оповідань *). Дійсно інтелігентської рефлексії людей з „Хутора Чорного Мини“, що пишавою своїм простим родом, фізичною силою своїх предків та „морально“ силою свого дядька **), багаті культурним надбанням минулого, що й досі висиджують по закутках,—у косинчиних героїв нема. Фавстівського роздвоєння також. Але не можна сказати, щоб шлях творчости Гр. Косинки був без вагань. М. Рильський писав про Гр. Косинку, коли вийшла перша збірка „На золотих богів“. Вже тоді можна було відчутти, що в експресіоністичних бризках пробиваються вагання в авторових настроях. Та це й зрозуміло. За наших переломних часів у широкого художника, що гостро переживає, творчий шлях не міг бути без вагань.

Жити—для художника, значить мислити. А мислити без зигзагів, без сумнівів і вагань неможливо. Це, здається, елементарно. Трудно без надуманости та упередження говорити, що немає вагань на шляхах творчости Гр. Косинки.

Досить простежити хоч би в хронологічному порядку твори Гр. Косинки, щоб неминуче звернути увагу на еволюцію авторових настроїв (не без зигзагів—прямолінейности тут нема) та наближення до усвідомлення революції. Від речей часів 1920—1923 р. („Заквітчений сон“, „Мент“, „Троекутний бій“, „На золотих богів“, „Під брамою собору“ та інш.) до оповідань—„За ворітьми“, „Політика“, „Циркуль“ (1925—1926 р.р.)—цілий етап. Перші оповідання, густо зафарбовані імажинізмом, свідчать, що автор блукав у революції „під осінніми зорями“ з вірою „в прекрасне майбутнє“, в свій „заквітчений сон“.

Ось той тернистий шлях напівінтелігента-напівселянина в революції, що повість про нього написав Гр. Косинка. Це повість частково про попутника революції—напівінтелігента, напівселянина та навіть

*) „Нова Громада“, 1924 р., № 22. М. Рильський—„Два поети громовиці“.

**) Дядька, що дітей не дозволяв бити, а свого сина, щоб спинити бійку селян, відшмагав по жижках при людях, як хотів.

селянина. Попутника-селянина, що не може мати самостійної політики та проводу в революції (вся історія класової боротьби трудящих є доказ того); але з тих попутників, що, усвідомивши себе класово, стають запеклими ворогами старого ладу й вірними міцними спільниками пролетаріату.

V.

В творчості Гр. Косинки багато чуття живої сили людини тої класи, що „в гору йде, хоч був запертий в льох“. Він із тих, що рано в дитинстві зазнали „мужицької гіркої долі“, але на їхні молоді душі горе не поклало печати суму й журби.

Колись М. Рильський*) виголосив позачергову філіпіку на адресу тих, хто немов би хоче зробити обов'язковим мажорний тон у літературі. Він намагався довести, що:

Поет сучасний
Він тим сучасний, що нещасний...

А тому ніби-то настроїв зневір'я та одчайдушності—сучасні й нічого, мовляв, скидати все це на інтелігентщину то-що.

Не треба бути поетом і мати „чутливість сильну, дику, еольську арфу мов велику“,—щоб розуміти, що в найбезхмарнішу навіть добу людського життя можуть бути підстави для мінорних настроїв окремої людини, чи навіть окремих прошарувань суспільства. А що класові групи не відділені китайською стіною ні в якому суспільстві, а особливо в такій країні, як наша, то—зрозуміла річ—ці настрої одної групи мають своїх представників у суміжних класових угрупованнях. Правда, треба сказати, що ми не віримо в надкласові угруповання, не віримо, що так звані надкласові групи є сіллю землі й що вони можуть відбивати настрої цілого суспільства.

Елементарно також, що поет має право торкатися тих струн та настроїв людської душі, яких хоче.

Але на сьогодні наше суспільство цікавить, звідки походять ті чи інші поетові настрої. Воно хоче розпізнати той соціальний ґрунт, що їх живить, і дати цьому оцінку. Бажання дуже просте й законне.

Ми кажемо, що настрої скиглиння, що частково виявилися в поезії, особливо минулого року, хоч і властиві для декого, проте, це—настрої людини, вихованої на ідеології хмарної далечини, що не бачить перспектив. Це настрої людини, що носить з своїм „я“ і сьогодні не знаходить собі шляху. Це настрої людини, що „я“ ставить понад усе, що фетишизує своє „я“ так, як от у капіталістичному анархічному господарстві фетишизується товар. Така людина, звичайно, губиться за наших переломних часів, скиглить, шукає чогось нового. Природа цих настроїв стає для нас ясною на тлі тих соціальних процесів, що проходять перед нами.

В історії літератури такі настрої досить яскраво виявилися після першої революції 1905 року. Часи реакції викликали в інтелігенції переоцінку своїх „революційних“ засад і занепадництво широкою хвилею залляло тодішню літературу.

Досить узяти журнали за 1907—1910 р., щоб побачити, що деякі сьогоднішні настрої яскраво нагадують давно минулу старовину, а деякі рядки прямо таки мало не переписуються „сучасними“ поетами.

*) „Життя й Революція“ 1926 р., № 8, стор. 85, стаття „Про двох поетів“.

Тогочасний поет, „зламавши крила в польотах до безодні“, також признався, що:

У мене в серці—як в могилі
Нема бажань, немає снів... *).

Дійшовши до „відвічної філософії злиднів та крилатої випадковости долі“, поет ставав у позу людини, жаліючись, як один із героїв М. Яцкова: „...Сказав би я, що не знаю... а найсолодше мені спочити в моїм власнім забутті... А поза тим—хаос і вічність“.

Настрій інтелігента, що після революції 1905 року розгубив своє „я“ і прагне до чогось, чого й сам не знає, для нас зрозумілий. Але для наших часів видавати ці переспіви на сучасні—надто пізно.

Колись у відповідь таким „філософам“, що шукали „загублених днів“, влучно сказав Г. Плеханов: „Хто сліпий до нової науки суспільного життя, для кого немає іншої реальности, крім його „я“, той в шуканнях „нового“ не знайде нічого, крім нової нісенитниці. Не добре бути людині самій“ **).

На це часто подають репліку таку: „Ну, що ж, хоч це скигління декого з поетів не сучасне, але ж поет:

...Співа, що хоче, і співа, як хоче
Хоч би сто раз казали—це і так
Йому Белінський, Лесінг і Коряк.

Дійсно хай співає, бо він на птицю схожий, як каже Гете. Але не видавайте це за сучасне, за нові цінності та ще й нової культури. Не видавайте це за „скарби душі молоді“. Бо той з поетів, що застигає на цих настроях, це—старець, жебрак, що „розтративши марно без тями свої скарби найкращі душі молоді“, блукає „сумними стежками“.

Всупереч словам М. Рильського, ми гадаємо, що:

Поет сучасний ***)

Він тим нещасний, що невчасний.

Він запізнюється з своїми настроями й переспіває мотиви надто старі, що від них тхне мізерними трагедійками „філософів“ злидарства ****).

Часто, на підставі таких розмов, одну з форм поезії, а саме, лірику зараховують до негативних рис нашої поезії.

Зрозуміла річ, що шлях „під осінніми зорями“, „крізь бурю й сніг“ на „простір“ неминуче мусив би бути трагічним для інтелігента. Ми розуміємо, що український інтелігент, який виховувався під тягарем національних утисків, в якого національні змагання були затемнені сильним національним флером, мусив переживати болюче наші бурхливі часи. Це неминуче веде до переоцінки віри в „майбутнє прекрасне“.

Це блукання „під осінніми зорями“ мусить відбитися в поезії, в літературі. І це сучасно, але не можна сказати, щоб вчасно.

„Дні“, припустім, Плужника гарно написано. В його особі маємо, без сумніву, талановитого поета. Але треба сказати, що це „дні“ запізнені. Єдине виправдання цьому хіба те, що краще пізно, ніж ніколи.

*) Беремо перші ліпші рядки, що є під рукою, з жур. „Укр. Хата“ за 1909 рік.

**) Плеханов, т. XII, стор. 173.

***). Звичайно не всі настрої поетів, навіть тодішні, упадницькі. Ми не поділяємо тверджень Я. Савченка, що в своїй статті „Занепадництво в укр. літ.“ майже всіх поетів обвинувачує в занепадництві. Він занадто спрощено підійшов до справи. П. А.

****). Ми, звичайно, розуміємо трагедію і того з сучасних поетів, що прийшов під „осінніми зорями“ до наших днів. Ми вітаємо тих, що прийшли хоч пізніше до наших днів. П. А.

Правда, ми живемо за часів великих соціальних зворушень, коли трагедія особистих „страстей“ надто „пресна“ для нас. Але коли б на основі того твердження зроблено було висновок, що тематикою сучасної поезії мусить бути неодмінно залізо-бетон, машини, завод, колектив людей то-що, це було б неправильно.

Лірика сучасного поета, співзвучного нашій добі, необов'язково мусить тікати від тематики кохання, „ігри, лучей“, „сяяння срібних вод“, „хвилювання луку“ то-що. Лірика сучасного поета не вимагає також обов'язкового фільтру крізь призму тем сучасного життя. Справа лише в тому, щоб у рядках сучасного поета почути голос, може й затамований особистим смутком, але голос жагучий, голос вічно молодої людини нової класи, що входить переможцем в історію.

Тільки безнадійний міщанин може думати, що поезія, література може пройти повз знаменних глибокорадісних явищ нового життя. Такий глибокий перелом в історії, як класове перегруповання суспільства, струшує індивідуальність, установлює інший кут ліричного підходу до основних тем особистої поезії й тим саме рятує мистецтво од вічних переспівів. Ми вже це відчуваємо в літературі.

Це особливо характерно для Гр. Косинки, в якого, не зважаючи на особисті, іноді мінорні настрої, чуття справжнього художника перемагає і художньо-правдиво передає загальний тонус сучасності. Серед сучасних письменників він безперечно виділяється своєю надзвичайною бадьорістю й міцним радісним світовідчуттям. Од нього віє молодістю, ніжністю, здоров'ям. Ранок у нього обов'язково „молодий“, „засоромлений сонцем“, вітер—„теплий“, „ніжний“, дівчина посміхається, „як білі пелюстки троянд розсіває“. Його герої завжди молоді, з великою жагою до життя. Основі життєрадісного світосприймання його героїв це ж не тільки біологічні процеси здорової людини, а людини активної в життєвій боротьбі. Його герої з нахилом до рефлексії, але це змагання здорової психіки людини, що умотивовує свої вчинки, усвідомлює своє ставлення до зовнішнього світу, до його подій.

VI.

Гр. Косинка молодий письменник, скупий. Він збирає матеріал та одшліфовує його*). Теми свої він обмежив майже виключно життям села в часи революції. Гадаємо, що це не є обмеженість діапазону творчості взагалі та тематики зокрема. Це просто тому, що Гр. Косинка пише про те, що добре знає, що відстоялось, що можна здала краще спостерігати.

Він майже не торкався тем останніх часів—буднів нашого села після громадянської війни. Тепер, мабуть, Гр. Косинці перейти відразу до нових сьогоденських тем нелегко. Нелегко не тільки тому, що він відбирає для себе вже відстоялий матеріал, але ще й тому, що він не знає тих нових людей, які живуть патосом наших буднів і заражають ним інших.

У Гр. Косинки найслабші типи, це нові люди, особливо комуністи. Напр., Мусій Швачка—незаможник в оповіданні „Політика“—трохи схематичний. Його жінка з сторінок оповідання виглядає як цілком жива людина з своїми болями, жалями, сумнівами й надіями. Мусій проходить перед нами твердий, сміливий, відданий, майже не усміхаючись, лишаючи враження схеми, а не живої людини. Такий самий, між іншим, і другий комуніст Гавриш в оповіданні „Товариш Гавриш“.

*) Гр. Косинка іноді, в гонитві за оригінальністю своїх образів, не звертає уваги на вишуканість деяких виразів і займається словесним штукарством. Не зважаючи на стилістичну бездоганність, деякі образи не лишають враження, губляться. Так, напр., „У гарних просах степу мріють заіржавлені рейки залізниці“, або „чорнобривий паровоз закашляв колесами“, „сестра кує сльозами підніжок столу“ П. Л.

Взагалі в літературі, не тільки українській, а і в руській, що дала більше типів нових людей, ці нові люди великою мірою ще схематичні. Але найменше спроб подати живих людей, нових будівників у дії, в повсякденному житті, в сьогоднішніх буднях — ми маємо в українській літературі. Романтику сьогоднішніх буднів показати, це — одна з найактуальніших тем для літератури.

Гр. Косинка щойно починає приглядатись до нових людей. А він, безперечно, міг би показати їхній патос у сьогоднішній, буденній праці, бо він знає не тільки тягар праці, а і її радість. В оповіданні „Голова Ході“ є момент, де Гр. Косинка передає оранку в полі весною. Тут надзвичайно майстерно, невеликими рисочками, змальовано патос праці на вільній землі селянина. Правда, в цьому оповіданні показано також і тяжіння селян до землі, що їх пригнічує психично та робить обмеженими. Але це не позбавляє ніяк краси цих рядків, а ще більш підкреслює, ми б сказали, романтику праці. На нашу думку, нові люди, що немов комашня збирають невеликими камінцями, галузочками й кладуть на будівлю нового життя, заслужують на увагу Гр. Косинки.

Гр. Косинка зигзагами йде та шукає нового шляху. Іноді ж здається, що автор немов би на двох берегах. Немов би переходить обережно з одного берега на інший тоненькою, вузькою кладкою. Читаєш такі речі, як „Голова Ході“, і боїшся — ось-ось кладка зломиться, і автор упаде. Відчуваєш, як хитається кладка, як хитається Гр. Косинка, боїшся: невже вернеться на той беріг? Але віриш і хочеться вірити, що справжній художник порве з канонами, сміливо перейде цю кладку й ніколи не вернеться на той беріг, де „туманні далі та хмарна да лечінь“.

Трудно сказати, який ще може бути в Гр. Косинки зигзаг. Але повороту до старого йому немає. Коли він ростиме, як художник, то цей зріст, безперечно, проходитиме на нових шляхах, що більше зв'язані з новим світовідчуттям письменника.

Він міцно, хоч і невеликими паростками, увиходить у ґрунт нової по-жовтневої літератури. Чекатимемо, що він дасть далі.

ВЕСІЛЛЯ—ПОБУТ СЕЛЯНСЬКИЙ

Нарис

Револуція нищить усе старе, торує шлях новому. Теж саме і з побутом. Десять років тому наше суспільство було зв'язане по руках заскорузлими мотузками, але з року в рік по пасмах, по нитках вони рвуться.

За приклад узяти хоч би весілля і порівняти колишнє і сучасне. Побачимо між ними велику різницю. Правда форми, елементи старого весілля можна бачити часто-густо й тепер по наших селах, але вони чим раз відживають, відходять у минуле. Раніш весілля по більшості було примусове, батьки віддавали дочку за кого самі хотіли, вибирали на свій смак будь-якого зятя.

Розглянувши старовину, побачимо більше цього: в ті часи хлопець мав купувати собі дівчину за гроші. Навіть і до цього часу лишилися уламки тих „світлич днів“. І тепер на весіллі співають:

Не лякайся, братику, не лякайся,
Та краще постарайся:
Не продавай сестри
За руб, за чотири,
За руб, за чотири,
За чотири золотії...

І далі:

Ой, татарин, братичок татарин—
Продав сестру задаром,
Продав сестру за п'ятак,
Біле личенько пішло й так.

Оцей продаж сестри в пісні за карбованець, за іграшки є наслідок колишньої купівлі молодої—дружини.

Візьмемо другий бік весілля—громадські оглядини дівочої невинности.

Зараз цього не чути, але ми всі були свідками цьому років п'ять—шість тому. Це дійсно спадщина віків Перуна, яка дійшла навіть до днів електрики.

Тоді дівчина до одруження повинна була зберігати своє дівочтво. У перший день весілля всі, що гуляють, мають оглянути її сорочку. І горе було тій, що сорочка її не червоніла. Роками село від неї відсахувалося, тикало пальцями за завчасну згубу її дівочтва.

Тепер лишилася пісня. Вона співається на весіллях тоді, коли дівчину молодий виводить із комори:

Ой, не бійся, матінко, не бійся,
В червонії чобітки обуйся,
Топчи вороги під ноги—
Заробила дочка пироги:
З вишнями та з черешнями,
З червоної калиноньки
Для своєї родиноньки.

* * *

Колишнє весілля для нас тепер цікаве лише з боку етнографичного. Воно хоч і є по суті темною спадщиною, але за те в своїх піснях має художнє відображення побуту, життя селянства.

З усієї народньої творчості весілля є найхарактерним. Чому так? Тому, що весілля колись та й тепер ще в багатьох випадках є єдиний, найпереломний момент у житті людини. Його треба відзначити так, щоб надовго лишилось у згадці молодих. І не дивно, що художности, декоративности прикладено як-найбільше. Тут зібрано всю народню фантазію. Пильно придивімось хоч би до молодої—сироти. Як ніжно, тонко й разом із тим художньо передано її сирітську долю. Співають на весіллі:

Прибудь, прибудь, рідна мати,
Тепер ти мені,
Та дай мені порадоньку—
Бідній сироті.

Мати з гробу відповідає:

Є у тебе, дитя мое,
Рідна тітка,
Нехай дає порадоньку,
Як матінка.

В більшості сирота одружується дуже зеленою. Чужі батьки не хочуть довго морочитись і „здають на руки“ кому-небудь, аби скоріше:

Чого, кринице, чого, водице,
Так рано замерзаєш?
Чого (ім'я молодої), чого, молода,
Заміж так поспішаєш?
Ой, як мені не поспішати:
Не хотять мене
Ні годувати, ні зодягати,
Ні в подвір'ї держати.

Або гляньмо на прощання матери з донькою. Для матери дитина рідна—миліша над усе:

Ой, піду я у комору:
Скрині немає,
Ой, піду я й світлицю:
Дочки немає.
Подивлюся на кілочок—віночок.
Ой, вийду я за ворота—слідочок.
А по тому слідочку—верби поросли,
Куди ж мою дитиноньку повезли?

А ось сум уже за матір'ю:

Ой, матінко, голубонько,
Розкоше моя!
Не дай мене на чужину—
Я в тебе одна.
Бо чужая-чужинонька
Без вітру шумить.
Чужий батько, чужа мати
Не б'є, а болить.
Не битимуть вони тебе,
Дитино моя,
Вони тільки картатимуть
Словами що-дня.

Чужий батько покартає
Словечками,
А я, молода, умиюся
Слізоньками.

Над побутовими сторонами весілля наша краєзнавча наука ще занадто мало працювала. Тимчасом для етнографії це є цінний скарб, над яким варто попрацювати докладніш, детальніш дослідити колишній побут селянський і порівняти з тим, наскільки зараз він не стійкий, наскільки вкорінюється, розвивається новий побут.

Нижче ми наводимо процес весілля та весільні пісні, записані цього року в Білоцерківській окрузі *).

ЗАРУЧЕННЯ—„МОГОРИЧ“

Могорич здебільшого буває в суботу. Відбувається у молодой. Сюди приходять молодий з старостами та „боярами“. Прибувають також родичі та друзки молодой.

Батьки молодой запрошують сідати за стіл. Вклоняються старостам і кажуть:

— Старосто, підстаросто, благословіть за стіл сідати.

Старости відповідають:

— Бог благословить.

І так тричі. Потім сідають за стіл. Частує батько або мати молодой. Друзки співають. Починає старша:

Де ти (ім'я молодой) була,
Як тебе заручали?

За Дунаєм я була—
Полотенце збивала.

Чую голосок іде:
Мене матінка кличе.

Іди, доню, додому—
Горе мені з тобою.

Іди, доню, додому—
Будуть у тебе гості.

Будуть у тебе гості—
Старости
Від (ім'я молодого).

Знай мати, що сказати,
Рушнички давати.

Коли виходить заміж сирота, їй співають:

Ой, на горі, на горі
Стояло два яворі,
А на тих яворочках
Сиділо два янголи.

Сиділо два янголи,
Сиділи—говорили,
Сиділи—говорили,
Знялися й полетіли.

*) Весільні пісні записав т. Яременко П. О.

Ой, летімо, летімо
До нової світлоньки,
До нової світлоньки—
До тієї сирітоньки.

Там сирота плаче,
До столу припадає,
Що чужа чужениця
До столу садовиться,

Все за стіл садовиться,
Щоб горілки напиться,
Щоб горілки напиться,
На людей подивиться.

Далі співають жалібної:

Добре тобі, моя мати,
Заручини пий,
А побачиш, моя мати,
Як без мене жить.

Ой, як вийдеш в чисте поле
Пшениченьки жать,
Ой, як займеш більшу постать,
Ні з ким підогнать.

Ой, як займеш більшу постать—
Ні з ким підогнать,
А як сядеш обідати,—
Ні з ким розмовлять.

Підеш, мати, до криниці
Водиці набрать,
Будеш мене, моя мати,
І там споминать.

Цілий вечір журять матір отакими розпачливими піснями. Замість
вечора веселощів на сцену виступає вечір смутку та плачу:

Ой, матінко, ти голубонько,
Чим я тобі надокучила,
Чим я тобі надокучила,
Що ти мене та й заручила?

Чи спаннячком, чи гуляннямчком,
Чи в суботу заплітаннячком?
Чи в суботу заплітаннячком,
Чи в неділю обтиканнячком?

Ні спаннячком, ні гуляннямчком,
Ні в суботу заплітаннячком,
Ні в суботу заплітаннячком,
Ні в неділю обтиканнячко.

Надокучили подруженьки,
Що під віконце підбігаючи,
Що під віконце підбігаючи,
Тебе з хати викликаючи.

Пожди, мати, до неділеньки,
Не побачиш ані дівоньки,

Будуть іти й хату минати,—
Тобі, мати, жалю завдавати.

—
Ти казала, моя нене,
Що не збудешся мене.
Тепер же, моя нене,
Надивляйся на мене.

Як маєш мене дати—подумай,
Де мене намалювати:
Чи в сінечках на двіречках,
Чи в світлонці—на стінонці.

Як увійдеш у сінечки,
То й глянеш на дверечки.
Як увійдеш у світлоньку,
То й глянеш на стіноньку.

Як увійдеш у світлоньку,
Та й глянеш на стіноньку,
Глянеш на стіноньку—
Згадаєш свою доньку.

Була в мене дитина,
Та людям наділила.
І з поля робітницю,
Од комори ключницю.

Десь моя дитина робить
Та й нікому не вгодить,—
Ні старому, ні малому,
Ні богові святому.

—
Думала та гадала
(імення) молодая.
Де горіх посадити.
Де його розводити.

Посаджу я горішину
Батькові на втішину.
Росте горіх, розвивається,—
Батенько втішається.

Ой, наїхали гості
Од (імення) старости.
Горіхові верх зломили,
А дівку підманили.

Звечора не дають спати,
Опівночі йдуть із хати,
Опівночі йдуть із хати,
Хотять (імення) дівчини) забрати.

Співають ще й інших пісень. Опісля всі виходять з-за столу. Молодь
йде на двір до музик танцювати, а за столи сідають лише старі.

ДІВИЧВЕЧІР

У молодой дівичвечір відбувається в суботу перед весіллям.
В цей же день печуть корогвай і співають:

Корогваю-гаю
Я ж тебе бгаю,
На столі широкий,
А в печі високий.

Вимітає з печи й садовить туди корогвай менший брат молодії, або ж другий хлопчисько з рідні. Супроводять пісню:

Кучерявий піч вигортає,
З припічка у піч заглядає,
З припічка у піч заглядає,
Чи хороше піч вимітає.

Посадивши корогвай, сусідки розходяться. Залишаються дружки. Мати миє дочці голову, дружки співають:

Ой, матінко, голубонько, порадо моя,
Та змий мені головоньку,
Біленькими рученьками,
Дрібненькими слізеньками.

Перед вечором молода одягається, іде з старшою дружкою до церкви на вечерню. Після вечерні йде до молодого.

У молодого в хаті грають музики. Молодь танцює. Старі родич вечеряють. Тут молода гуляє, не гається і зарання повертається додому.

У молодого цього вечора весільних пісень майже не співають, а співають тих, що водяться на вулиці.

Знов у молодії. Сходяться ті ж родичі та подруги. Дівчата співають:

Дівчечечір, добрий вечір
Та рано-рано,
Дівчечечір, добрий вечір
Та ранесенько.
Не стій, вербо, та розвійся
Та ранесенько,
Розвійсь, вербо, в сімсот квіток
Та рано-рано.
Сімсот квіток, ще й чотири
Та ранесенько,
Всім боярам по квіточці
Та рано-рано.
Всім боярам по квіточці
Та ранесенько,
Молодому та й не стало
Та рано-рано.
Молодому та й не стало
Та ранесенько.
Ой, на що йому квітка, як (імення) дівка
Та рано-рано.

Нащо йому квітка, як (імення) дівка
Та ранесенько.

Ой у лузі калина
Білим цвітом зацвіла,
Білим цвітом зацвіла,
А червоним поспіла.

Там (імення молодой) ходила,
Цвіт калину ломила,
До личенька клала,
Матусі питала:

Ой, коли б я така,
Як калинонька тая.
Будеш, донечко, будеш,
Поки в мене будеш.

А як од мене підеш,
То спаде з калини роса,
Спаде з калини роса,
А з тебе краса.

Колючее те дерево,
Що кози гризуть.
Дурні дівки не розумні,
Що заміж ідуть.

Котора іде за нелюба,
То й голосить.
Котора іде за любчика
Бога просить.

Котора іде за нелюба,
Серце мліє.
Котора іде за любчика
То й радіє.

Ой, хвалилася, вихвалялася
Білая березонька,
Що в неї гілля, аж до коріння,
Що й кора білесенька.

Ой, не хвалися, не вихваляйся,
Білая березонько,—
Дощик зійде, сонце пригріє,
Кора почорніє.

Ой, хвалилася та й вихвалялася
Молодая (імення),
Що в неї коса аж до пояса,
Личенько, як калина.

Ой, не хвалися, не вихваляйся.
Молодая (імення),
Прийде (імення молодого), косу накриє,
Личенько змарніє.

КЛИЧУТЬ НА ВЕСІЛЛЯ

У суботу перед весіллям удень молода ходить із старшою дружною й закликає всіх родичів, сусід та подруг на завітніше гуляннячко. Всім розносить шишки, по в тричі вклоняється їм тричі цілує.

Коли молода ходить із кількома друзками, вони співають:

Ой, ходимо, ходимо,
Ой, блудимо, блудимо,
Зеленого зілля,
Прошу на весілля.

Співають і інших весільних пісень. Молодий, в свою чергу, також ходить із старшим боярином по селу й розносить шишки до своїх родичів.

У неділю зранку в обох молодих готуються до гуляння. Дружки одягають молоду, квітчають голову й співають весільних і навіть тих пісень, що співали на могоричі та на дівичвечері.

Молодий приходить ранком до подружжя з старшим боярином. Батько або мати знімає ікону й благословить. Коли ж батька немає, тоді благословить так званий весільний батько. Після благословення ідуть до церкви обое молоді з старшим боярином та дружною. У церкві стоять нарізно—молодий між хлопцями, молода між дівчатами.

ІДУТЬ ОД ВІНЦЯ !

Найбільших розмахів набирає весілля це тоді, коли молоді обое повертаються з церкви, а за ними валом валить народ. Тут і співи, тут і музика бубонить, іноді п'яні крики. Дружки співають:

Спасибі папонькові,
Нашому батенкові,
Що він її звінчав,
Небагато взяв—
Півтора золотого,
З князя молодого,
Стелися, хмелю, стелися,
А ти (імення) дивися,
Чи широкії вулички,
Чи широкії вулички,
Чи пройдуть дружечки
Нашої паняночки.

Ой, помалу, дружки, йдіть
Пилом не пиліть,
Щоб наша слава
Пилом не припала,
Щоб наша (імення)
З личенька не спала,
Ой, стояла (імення)
Під вінцем,
Та чесала русу косу
Гребінцем.
Упав гребінець
Під стілець
Подай (імення молодого),
Гребінець.

Я ж тобі (імення молодой),
Не вдівець,
Щоб подавав
Гребінець.

Схилилась верба,
З верха до коріння
Звінчалася (імення)
З рання до полудня:

Схилилась верба
З верха тай додолу,
Звінчалася (імення)
Та й іде додому.

(Імення) вихвалявся,
Вже ж він нагулявся
У чистому полі,
На вороному коні.

(Імення) вихвалялася,
Вже ж вона нагулялася
В зеленім садочку,
В листастім барвіночку.

Хмарка наступає,
Дощик накрапає,
А (імення молодой) з дружечками—
Як мак процвітає.

Коли доходять до двору молодой всі співають:

Ой, замітай, братику,
Новий двір,
Ой, застеляй, братику,
Тесовий стіл.

Станови, братику,
Пляшечки,
Бо йдуть сестрині
Дружечки.

Котилося яблучко
Тригорода,
Підкотилось яблуко
Під ворота.

Одчиняйтеся, ворітця,
Бо йдуть дітки-
Однолітки
Од вінця.

Лети, лети, соколоньку,
Поперед нас,
Неси, неси звісточку
Швидше 'д нас.

Нехай виходять
З свічками,
Бо вже наша (іменя)
Звінчана.

Входячи в хату співають:

Засвіти, братику, свічку
Та вийди на зустрінку,
Бо вже твоя сестра
Од вінця прийшла.

Та вийди, мати,
З калачем
Звінчалася твоя дочка
З паничем;

З паничем, не з паничем,
З мужиком.
Зв'язали рученьки
Рушником.

Батьки виходять із хати, запрошують поїзд у світилицю і співають:

Прошу, дружечки, до хати,
Годі травицю топтати,
Травиця зелененька,
(Імення) молоденька.

Якщо ж довго з хати старі не виходять просити, тоді дружки співають:

Ой, доки ми та стоятимем,
Сиру землю та топтатимем,
Червоними чобітками,
Золотими підковками.

Зустрічати виходить брат і мати з хлібом. Брат світить свічку, мати благословляє хлібом. Молоді вклоняються, від них забирають образи. Всі заходять у хату. Вже в сінях біля порога співають:

На добридень тому,
Хто в цьому дому,
Старому й малому,
І богові святому.

В хаті сідають за стіл. Молодий з молодою на покуті. Біля них світилка. З боку молодого—бояри, з боку молодої—дружки Батько частує, дружка ріже хліб. Інші співають:

Візьми (імення молодої) ложку,
Покажи нам дорожку,
То ми будем знати,
З ким сідали обідати.

Молода не їсть. Дружки приспівують:

Чом ти (імення) не обідаєш,
Що мати наварила,
Та варила мати все, голубочки,
За-для любої дочки.

Молодому теж приспівують:

Чом, ти (імення), не обідаєш.
Що теща наварила,
Варила теща все, голуб'ята,
Для любого зятя.

Далі приспівують бабі, що варила обід:

Ой, бабусю (імення),
Ми борщу не хочем,
Та дайте нам каші,
Бо ми діти ваші.

Пообідавши всі встають з-за столу й ідуть до молодого. Попереду музики, за ними молоді з друзками та боярами. По дорозі співають різних пісень. Недалеко від хати молодого співають:

Не кошене сіно,
Не гребана м'ята,
Покажіть нам, люди,
Де свекрушина хата.

Біля хати молодого музики сідають на призьбі і грають. Молодь танцює. Молоду й старшу дружку запрошують у хату обідати. Після молодий залишається в себе. Залишається тут поки що й старша дружка. По дорозі до молоді співають:

Ой, у лужку-лужку
Загубили дружку,
Де її шукати,
Де її шукати—питати
Чи в руті, чи в м'яті,
Чи в свекровій хаті,
Чи в свекровій хаті?

Дружка наздоганяє. Дома молода сідає за стіл і починають перепивати. Перед нею ставлять дві тарілки. На ній дві чарки, одна порожня. Співають:

Родоньку, голубоньку,
Увійди у світлоньку,
Увійди у світлоньку,
Перепити до мене.

Молода наливає чарки. Через стіл подає одну батькові, другу сама бере. Чокаються. Молода тільки пригублює чарку. Батько випиває і кидає на тарілку гроші. В цей час приспівують:

Батько дочку частує,
Щастя й долю дарує,
Випий, донечко, випий,
Повною-повночкою,
Повною-повночкою,
Із щастям із долечкою.

Далі підходять перепивати мати, брати, сестри, тітки та дядьки. Дружки приспівують цієї ж пісні, пристосовуючи лише деякі слова, до кого хто перепиває.

В цей час приходить молодий з боярами. Садовлять рядом і його з молодією за стіл. Він скидає з голови молоді стрічки. Дружки співають:

Ой, через Дунай,
Через бистрії річки,
Кадав (імення молодого):
Скидайте (ім'я молодой) стрічки.

Ой, я не скину,
Я твоїх не носила,
Було б не сватать.
Я ж тебе не просила.

З цього моменту, як бачимо, чоловікові надається повне право володіти своєю майбутньою дружиною, як своєю власністю.

Коли в молодой є сестра, молодий віддає її стрічки. Сестра бере одну стрічку од молодой й пришиває йому до шапки, співаючи:

Ой, шила я, шила,
Та й голку зломилла,
Треба піти заробити,
Та голку купити.

Надіває шапку на голову молодому і скакає по лаві, дружки при-співують:

Скаче свістя, скаче,
Чогось вона хоче:
Півтора золотого
Од князя молодого.

Молодий дає гроші. Якщо мало, сестра одвертається і співає:

А я ж на це та й не дивлюся,
До стіни обернуся,
До стіни оченьками,
До зятя плеченьками.

Коли молодий не дає довго сестрі того, що вона хоче, продовжують його далі колоти співами:

Ой, не совайте та тарілкою,
Не дуріте та горілкою,
Бо мій батько люльки не курить,
Нехай мене зять не дурить.

Молодий підносить бажаного їй подарунка. Сестра задоволена й повертає йому шапку з стрічкою. Молодий відколює стрічку й закріплює в себе на грудях.

Далі співають світилці (світилкою буває сестра молодого):

Світилочка, пишня пані,
Не гордуй же ти нами,
Бо як будеш гордувати,
То не будеш частувати.

Світилка одспівує їм із свахами:

Ой, якби ж я—пишня пані,
Не сиділа б я з вами,
Та сиділа з паничами
Над білими калачами.

Якщо світилка мовчить, дружки співають:

Дайте світилці качана,
Щоб вона пісні почала.

Світилка одмовляє:

А я качана не вгризу,
І вам пісню не почну.

Дружки продовжують:

Світилка — шпилька при стіні,
На ній — сорочка не її.
Прийшла сусідка, торкає:
Скидай сорочку, смикає.

Світилка червоніє виходить із себе:

Брешете, дружечки, як свині —
У мене сорочка з скрині,
Шовком промережана,
З Київа привезена.

Кінчають співати світилі. Мати йде в комору за хусткою чи наміткою. В хаті співають:

Догадайся (імення молодої), догадайся,
Чого мати в комору пішла,
Чи по вінок, чи по рутвяну квітку,
Чи по білу намітку.

І далі:

Крутиться, вертиться,
На столі становиться,
Як біб білесенька,
Як папір тонесенька,
А вже цього цвіту —
Є по всьому світу.

Підходить брат і розплітає молодій сестрі коси:

А брат сестрі кісоцьки розплітає,
Ой, він до неї стихенька промовляє:
Не йди, сестрице, проти літечка заміж,
Проти літечка роженька процвітає,
Проти літечка роженька процвітає,
А барвіночок садочки устилає,
А василечки із тином рівняються,
А (імення молодої) гуляння минаються.

Підходять до молодої свахи. Беруть хустку й питають старосту:

— Старосто, підстаросто, благослови молоду окривати?

Староста каже:

— Бог благословить!

І так тричі.

Потім дві свахи стають на лаві по один і другий бік молодої, беруть хустку за кінці й мають над нею:

А ми тебе, сестрице, скриваємо,
Щастям і долею наділяємо,
Ой, будь щаслива, як весна,
Ой, будь здорова, як вода,
Ой, будь багата, як земля.

Зав'язують очіпок. Молода скидає його з голови й кидає до порогу.
Дружки співають:

Ой (імення молодої), дівко,
Скинь очіпка. іззівко.
Він тобі не годиться,
Не пристає до лиця,
Він тобі не подоба,
Не пристає до лоба.

Врешті очіпок на голову надівають:

Ми діло зробили,
Молодих покрили.
Молодого обдурили,
Біля нього стару бабу посадили.

Дружки співають:

Ой, як би ми схотіли,
Ми б її розвертіли;
Повели по лісу,
Заплели б у косу
Калиною обтикали,
За собою покликали,
Повели б у садочок,
Та сплели б віночок,
Калиною обтикали,
Та за собою покликали.

Далі співають матері:

Зеленії огірочки,
А жовтенький цвіт.
А вже ж тобі, моя доню,
Зав'язано світ.

Тепер уже приїжджають по молоду бояри з братами молодого. Коли їх довго немає, дружки співають:

Де бояри забарилися:
Чи у річці потопилися,
Чи сіно косили,
Чи бога просили,
Чи дрова рубали—
Вечерю готували?

Молодий з сватами виходить на двір. Брат молодої стає на порозі перегороджує двері рогаčem:

Не лякайся, братику, не лякайся
Та краще постарайся—
Не продавай сестри
За руб, за чотири.

Молодий підходить до брата, кланяється, цілуються. Перший дає гроші. Братові співають:

Братику, гроші—полова,
Сестриця чорноброва,
Сестриця родина,
За столом, як калина.

Брат бере гроші й пропускає молодого в сіни. Продовжують співати:

Ой, татарин, братичок татарин...

Те ж робиться біля хатнього порога й біля стола. Далі співають сватам:

Чого свати та наїхали?
Чи по горох, чи по сочевицю,
Чи по дівку, чи по молодицю?
А ще горох не молочений,
Сочевиця у копах стоїть,
Молодиця у косах сидить.

Молодий з боярами і сватами сідає за стіл. Дружки виходять з-за столу:

До порога, дружечки, до порога,
Зоставайся (імення молодої) здорова.

Приспівують боярам:

Їжте, бояри, капусту, їжте,
Бо капуста — тлуста,
Дружка комара задушила,
То й капусту посмачила,
Ой, з-за гори гуска летіла,
З перцем капуста кипіла,
З перцем не з перцем,
Просимо їжте з щирим серцем.

Поївши виходять на двір. Учасники весілля співають:

Бувай здорова, товаришко моя,
Щаслива тобі до свекрухи дорога.
Нам дорога яром та долиною,
Тобі дорога з вірною дружиною.

Мати виносить ікони і знову благословляє молодих. Свати виносять скриню, лаштують на віз. Біля скрині садовлять молодих. Свахи співають:

Візьми, мати, кониченька за повода,
Вивези свою дочку за ворота.
Кучерявий вознице,
Поганяй коні швидше,
Та не дивись, що вона плаче,
Бо батьків двір бачить
А як свекрів побачить,
То ще й гірше заплаче.

Батько й мати залишаються дома. Їдуть лише свати. Матері дома співають:

Ой, піду я у комору...

По дорозі молодих перепиняють хлопці, ставлять поперед дороги стола й на столі ложать хліб-сіль. Коли молодий платить могорич, його пропускають. Часто буває так, що в цей момент зчиняються найбільші бійки. Особливо тоді, коли молодий сам із чужого села. Умивається молодь кров'ю, а іноді це все призводить і до вбивства. Особливо ці часи дались дуже в знаки в роки бандитизму (1919—1921). Тоді багато сільських парубків мали або нагана, або одріза. Вони завжди ходили по вісіллях, щоб добре випити. Якщо не щастило, піднімали стрілянину, наводили переполох на все село.

По дорозі до молодого свахи співають (як бачимо в другій частині весілля—ролі дружок починають виконувати свахи):

Ой, не рій, не рій,
Моя матінко, по полю
Іде (ім'я молодого з дружиною)
Додому.

Ой, приїхав він,
Під ворітечка спинився,
Своїй матінці низенько
В ніженьки вклонився:

Ой, не гнівайся,
Моя матінко, на мене,
Що я приїхав
З дружиною до тебе.

В'їжджають до свекора. Свати хотять зняти скриню, але бояри не дають. Тоді батько молодого виносить їм четвертину горілки. Скриню віддають, свахи співають:

Ой, дайте нам волю:
Беріть скриню у комору,
Беріть нашу світлицю,
Беріть гарну молодицю.

Запрошують усіх до хати. П'ють. Гуляють. Свахи повертаються до батьків молодой. Тут гулянка також не припиняється. Свахи приспівують матері:

Пропила мати дочку
На солодкім медочку,
На гіркій горілці,
Чоботи на тарілці.

Старі танцюють, приспівуючи відому пісеньку про чоботи:

Оце ж тії чоботи,
Що зять дав...

Надвечір приходить зять. Просить до себе тещу. Веде по вулиці під руку. Теща несе в руках пляшку й чарку. По дорозі зупиняється, не хоче йти. Зять уклоняється, просить. Теща наливає чарку, частує зятя, часом дає гроші. Свахи приспівують:

Сир колупали—
Біліє,
Зять біля тещоньки
Мліє.

Ой, ти, тещо моя,
Ти, голубко моя,
Ой, прошу я тебе,
Ой, іди до мене.
Єсть у мене
Та дві бочки вина,
Будем п'ять і гулять

Ой, зять тещу
Просить,
На руках її
Носить.

Ой, ти, тещо моя...

Біля хати молодого тещу зустрічає донька. Цілюються, запрошують у хату. Відбувається даровизна. Дарують батьки молодих та родичі. Після даровизни зять одводить тещу додому. Свахи співають:

Веди, веди, зятю,
Тещу додому,
Подарує теща
Корову.
І рогату й здорову,
І з червоною, калиною
І з своєю дитиною.

Пізної ночі дружки готують снідання для молодої, а її матері готують у старшої дружки. Вночі боярин приходить кликати дружку, щоб несла снідання. Ранком сходяться дружки й бояри молодого. Старшого перев'язують стрічкою, дають уквітчане гільце й несуть снідання. Боярин із гільцем попереду, а за ним дружки й бояри співають:

Ой, розступіться, вороги,
Не переходьте дороги.
Нехай перейде родина,
Ой, буде щаслива година.
Та нехай перелетить соловейко,
Щоб було йти веселенько.
Закувала зозуля в діброві,
Заплакала (імення молодої) в коморі,
Як почула дружечек по мові.
Ми до тебе (імення молодої) йдемо,
Ми ж тобі снідання несемо.
Це ж тобі снідання не на рік,
Це ж тобі снідання на весь вік.

Ой, знати (імення молодої), знати,
В котрій ти хаті.
Чепчиком обсипана,
Калиною обтикана,
Ще й лавки, прилавки
Й червоні китайки,
Чи гожі, пригожі,
З червоної рожі.

Під ворітьми співають:

Василечки призапашніі,
Свати наші учорашніі
Учора понапивалися,
А сьогодні поховалися.

Молода виходить, зустрічає:

Де ж твоя (імення молодої) китайка,
Що привезла од батька?
Простели її по двору
Свому родові на славу.

І в хаті за столом продовжують:

Ой, свату, свату,—горілки,
Було б не брати в нас дівки.
Було б узяти удову,

То ми б узали покритку,
То не було б убитку.

По дорозі додому співають:

Ми були в свекрушечки,
Ми їли пиріжечки,
По салу качаючи,
У маслечко вмочаючи.

Весілля в бідаря-селянина в більшості буває лише один, найбільш два дні. В заможного воно продовжується найменш три дні, або й цілий тиждень.

Дуже театральнo й майстерно відіграють свою ролю так звані весільні цигани. Але для того, щоб дати повну картину селянського весілля, потрібно багато місця в журналі. За браком його ми на цьому зупинимось.

МИСТЕЦЬКА ХРОНІКА

С. Марголин

ХУДОЖНЯ МОСКВА

Лист

Сезон виставок відбувся в Москві в поточному сезоні не менш різноманітний і багатий, ніж театральний. Кількість виставок дійшла до небувалої цифри. Об'єднання художників, спілки, асоціації і групи утворювались через бруджування, розплodжуючись і розмножуючись із незвичайною інтенсивністю. Як приклад, досить буде зазначити, що колишня спілка „Московских живописцев“, яка веде свою генеалогію від „Бубнового валета“—дала коріння новим художнім об'єднанням „Бытие“ та „Жар-Цвет“. „Бытие“ виділило з себе нову групу „Крыло“. Асоціація художників революційної Росії (АХРР), що збирала під свій прапор ще минулого року художників найрізноманітніших напрямків, прагнучи створити дуже федерацію художників-попутників, які стоять на радянській платформі, тепер розпорошилась на цілу низку самостійних одиниць. Дроблення і розпорошеність саме й характеризують період зросту художніх об'єднань. Вистави влаштовуються не лише в установлених традицією для цієї мети місцях: „Исторический музей“, „Музей изящных искусств“, „Музей революции“ та інш., але в найвипадковіших місцях. Під виставку пристосовуються клубні залі, сараї, порожні ресторани, підвали, горища гаражі.

Не зважаючи на таку кількість нових художніх організацій, можна майже з певністю сказати, що насправді художніх угруповань, які б глибоко відрізнялись одно від одного, надзвичайно мало.

„Общество художников имени Репина“, виставка „художников-реалистов“, „Ансамбли московских художников“, „Московские живописцы“ й т. і., і т. ін.—не приносять нових художніх подувів.

В чому виправдання такої диференціації? У прагненні молодих художників угадати свій художній шлях і сказати найодвертіше про свої шукання. В усьому цьому доказ того, що станкове мистецтво знову прагне довести право свого існування. Виробники занадто довго глушили станковистів. Станковісти занадто довго й понуро ще недавно сиділи в заплілі. Тепер відбувається дещо діаметрально протилежне. Відчувається божевільна жадоба за станковим мистецтвом. Виробники відходять на задній план, і вже нікого не ведуть за собою. Татлін пішов до педагогіки, Лавінський і Родченко обмежуються лабораторними досвідами, обгортками й, здається, кіно-мультиплікацією. Врожаю станковистів після довгої посухи чекали, правду сказати, з нетерплячкою. Наявність у цьому врожаю смітєвих трав та безплідних колосків—мало відбивається на його якості. Число угруповань станковистів надзвичайне, але їхнє існування ні в якому разі не можна розуміти, як від'ємне явище.

Деякі маститі майстри організували в поточному сезоні свої ретроспективні виставки, цікавість яких зосереджено, головним чином, у працях останнього десятиріччя: Фальк, Штеренберг, Архипов. Інші майстри виставляли лише продукцію одного тільки поточного року: Кончаловський, Цаплин. Кончаловського трохи лаяли за портрети духовних осіб та благолепіє перед церковним саном. Якщо в цьому обвинуваченні навіть і можна знайти крихту правди, то з-за двох-трьох речей, що характеризують попів із зайвою сентиментальністю, все ж ніяк не можна забути про останні сорок полотен Кончаловського. Дотепна, свіжа бадьора, упевнена, мідна з тону—*майстерність Кончаловського*. Художник перебуває в повному розквіті своїх сил.

Ми зовсім не маємо нахилу виходити в оцінці виставочного сезону з тих кількох песимістичних висновків, до яких прийшов художній оглядач та критик журналу „Печать и Революция“ (№№ 3—4). Нам здається, що ґрунт для художніх досягнень завойовано й енергія художньої творчості не вичерпана.

„Централіст“ Федоров-Давидов безперечно правий, відмовляючи занадто дрібним групам у праві на самостійне існування, але він перебільшено суворий до всіх тих нових незначних і ще дуже молодих новостворень.

Критик, що близько стоїть до організації художнього життя в Москві, засуджує спроби художників одмежуватися від тяжких і великих художніх груп із перебільшеною жорстокістю.

* * *

Фактично московське художнє життя може бути схарактеризоване визначенням позиції таких дужих об'єднань, як АХРР, „Общество станковых живописцев“ (ОСТ) та „Общество русских скульпторов“ (ОРС). Всі останні групи—зі всієї кількості—скоріше випробовують свої сили, ніж демонструють ті чи інші досягнення. Лише спробою сил, етюдними працями, ескізними начерками й можна назвати все останнє. Про наявність нових форм у всіх цих групах, на правду сказати, балакати ще передчасно. В більшості випадків учні лише плентаються за дідами—вчителями. Архаїзму тут набагато більше, ніж новаторства. Дерзання зовсім мало або зовсім немає, але, не зважаючи на все це, чомусь відчувається певність у тому, що трохи розпухлий од безнастанної вагітності станковізм, після смертоносних нападів виробників,—дасть у найближчому майбутньому—нове.

Сучасне мистецтво живе під знаком реалізму. В образотворчому мистецтві відбуваються ті ж самі процеси, що і в театрі, і в літературі. Сюжет витискує форму. Гасло, просякнуте соціальним змістом, стає за стимул до творення речі, але гасло часто сильніше й талановитіше за річ, усе рідше й рідше на виставках можна зустріти абстрактну живопись. Всі безпредметники десь поділися. Майже не можна знайти творів, що одірвані від реальності. Річ може відображати лише ріг тераси, освітленої заходом сонця, або сільський млин біля ставу, сім'ю за чайом, пралю, китайських рознощиків, що продають веєри, корів, які пасуться на луці й т. ін.,—але вона завжди мусить бути сюжетною. Сюжет її може бути невідгаданий, безфарбний і нецікавий. Але наявність сюжету—майже обов'язкова. Картини і скульптури малюють елементи людської обстановки, природу, портрети окремих осіб і цілих колективів. Мистецтво міцно зв'язане з дійсністю; якщо хтось із художників відбиває цю дійсність під консервативним кутом зору—не охоплюючи її сьогодинішніх ритмів, то більшість уже чуло відкликається на динаміку сучасності.

* * *

АХРР, ОСТ і ОРС—в авангарді сучасного образотворчого мистецтва. Ми не можемо не проаналізувати шляхів цих дужих художніх організмів. АХРР на цей раз обмежилася скромною виставкою, зберігаючи свої сили на десяту виставку, що пристосовується до Жовтневої річниці. Виставка була дуже бідна. Найкраще з неї належало кисті художників Мошкова, Архипова, по суті зовсім не зв'язаних із долею АХРР. Мошков знову виставив велику серію своїх кримських речей. В них, як і раніше, багато вдалого. Але вже немає нічого несподіваного. Архипов попередив свою ювілейну окрему сорокарічну виставку кількома етюдами своїх „баб“.

Поетія руських селянок встає в них із великою пихою; яскравість хустки такої „баби“ гармоніє з кольором її обличчя і блиском очей. Архипов ніби не бачить сутулих, згорблених та зморщених жіночих облич. Усе навколо нього грає здоров'ям, силою і молодістю.

Речі Богородського, ландшафти Радімова, портрети Кацмана—повторюють попереднє, давно вже накреслене цими художниками на виставках. У Радімова ще, між іншим, можна вловити деяку свіжість підходу до природи. Всі останні „ахровці“ тупцюють на одному місці. Це вже надокучає. АХРР не обіцяє ніяких особливих перспектив. Його твори не розкривають сучасного змісту й не звучать близькістю до тривоги нашого часу. В усьому багато поверхового. Олеографія, лубок—замість картини, відсутність форми—діють остільки ж шкідливо на мистецтво ахрівців, як і відсутність сюжету на мистецтво безпредметників.

Студія АХРР, що працює під керівництвом Мошкова,—не в об'язку мовити для метрополії АХРР, дає багатіші враження. В студії—багато ще дечого безпорадного. Але серед учнів дозрівають талановиті майстри. Серед них виразний Прагер, який виступає з картинами й портретами дітей. В дитячих головах Прагера наявність людської ніжності, художньої м'якості. Цікава спроба другого молодого художника змальовувати московські площі в різний час доби і в різну погоду. Студія АХРР показує роботу своїх учнів уже другий раз, виказуючи свої неухильні успіхи.

Але самій АХРР треба перешикувати свої лави, і переоцінити логіку свого художнього буття.

* * *

Третя виставка ОСТ—свято на тлі всіх виставок. Ось де вгадано ритм наших днів. Остовців обвинувачують у тому, що вони не можуть бути справжніми живописцями у своєму захопленні графікою та плакатом. Це не вірно! Остовці зовсім непогані живописці. Третя виставка цьому крадій доказ.

Їхній сюжет завжди знаходить свою гостру форму. Синтеза сучасної форми дає органічне й живе мистецтво. Остовці одійшли од аскетизму в розмальовуванні своїх речей і домагаються тепер яскравості. Пименов малює робітників в огні доменних печей заводу, Вільямс—лодочника на тлі яскравих фруктів під сонцем південного моря. Шифрин—відкриває цілу гаму фарб у своєму пейзажі, написаному ніби з вишини польоту на аероплані. Денисовський виявляє м'яку зелень, рожевий спокій—у своїй прекрасній речі на тему про відпочинок в одній з підмосковних. Приналежність до графічного мистецтва заряджає остовців любов'ю до особливої чіткості й рельєфності письма. Так от Штеренберг робить на своїх полотнах фрукти, або канцприладдя з такою чіткістю, що кожний намальований ним шматок лимона хочеться проковтнути. А на кожному бюварі—написати свою подяку майстрові за культуру його художньої творчості. Тишлер—найоригінальніший з остовців, відображає жінок із птицями, з розпущеним волоссям і дає малюнки Махна в фантастичному переламленні. Тишлер—своєрідний художник, що перекидає якісь нитки поміж сучасністю та мистецтвом Сходу. Не дарма саме його запросили, яко вчителя малювання, до маршала Фін-Юй-Сяна підчас його перебування в Москві ще в ролі вірного комуніста.

Остовці намагаються дорогу до нового образотворчого мистецтва. На їхніх виставках і дискусії, і жваві обличчя великих зборів глядачів, і енер-

гійний темп живої аудиторії. Поміж Москвою і ОСТ за три роки нав'язуються міцні зв'язки. Недавно промайнули чутки про розбрат у цій групі. Але ми сподіваємось, що розбрат буде ліквідовано, а ОСТ збережено. До цього—запорука успіхів трирічної роботи й віра в тріумфи в дальшому.

ОРС на своїй другій виставці показує, що наша скульптура невинно розвивається. Скульптори перебувають у ще тяжчих умовах, ніж художники. Їхні речі—ще менш купують, ніж речі станковистів. Такі умови віддають їхню працю на безкористь і жертви. В житловій скупченості Москви, за відсутністю під рукою потрібного матеріалу, скульптори все-таки без утоми роблять своє діло. Домагацький, що виліпив голову Пушкіна, ще більше радує прекрасним портретом юнака—свого сина. Ватагин, один із небагатьох наших аніمالістів—виставив кілька скульптур орангутангів. Одну з них забрано в зоологічну лабораторію імени Дарвіна. Єфімов—дивує тут різноманітністю того матеріалу, що над ним він працює. Єфімов виставляє фарфорові статуетки, дерев'яні ляльки, мідні птиці, бронзові погруддя та речі з глини. Скульпторша Смотрова зробила постать „Матери з дитиною“. Чайков—демонстрував окремі частини своєї башти „Октябрь“, свого електрифікатора—символ нового будівника радянської культури. Тяжко обрахувати основний напрямок ОРС. Серед учасників виставки є імпресіоністи, і реалісти, і експресіоністи й чисті романтики. Цих майстрів скоріш об'єднує спільність інтересів розвитку скульптурного мистецтва, ніж єдина художня течія.

Шукання й безумовно нові віхи—інтенсивні в цьому союзі найстійкіших і найупертіших художників з усіх цехів мистецтва.

Орсовці в такій же мірі, як і остовці, все-таки ближчі до художнього реалізму. відкликаючись на тривогу подій сучасності новими формальними методами й поєднуючи підход до теми з підходом до форми, інакше кажучи, дбаючи, щоб бути революціонерами тем і форм своїх творів.

АНРІ БАРБЮС У ХАРКОВІ

На аеродромі

Аероплан трохи спізнився.

Але ось нарешті самолет знижується.

З кабіни виходить Анрі Барбюс.

Очі світаються радістю. Теплі вітання... Біла кабіни натовп оточує його. Виступають представники організацій:

— Ваше ім'я досить добре відоме трудящим, як ім'я антимілітариста, інтернаціоналіста, як ім'я, що завжди таврує білий терор та світову війну, — говорить од імени української організації МОДР'у тов. Гальперин.

Од імени міськради та окривконкому вітає письменника тов. Буздалин, од Наркомосу вітає тов. Ряппо, від Наркомзаксправ тов. Кулик. Проф Юринєць передає чирий привіт од імени українських літературних організацій та наукового світу.

— Не тільки від свого імени, а від імени всіх трудящих Франції дозвольте вітати вас, — відповідає Анрі Барбюс.

Радянський Союз—це надія всіх трудящих Франції. Радянська країна вже не мета, а справжня дійсність в очах трудящих усього світу.

Ледве я вступив на територію Радянського Союзу, як одразу зрозумів, що СРСР—

це світовий плацдарм, звідки піде революція по цілому світу. Хай живе комуністична революція! Хай живе радянська влада в цілому світі!

Дві години в Анрі Барбюса

Високий, худорлявий, трохи зігнувшись, розмовляє він.

Довго говорить і його промова так ллється, як ллються—читаються його рядки з романів „Вогонь“, „Світло“ і низки інших, де перо—зброя Анрі Барбюса—вогнем та мечем б'є по кривавих замірах капіталістичного світу. Анрі Барбюс розказує про останні франко-радянські переговори. Ця тема його дуже цікавить, бо він наш друг, бо він дуже любить країну рад.

— Наша преса, говорить він, веде кампанію за розрив. Підпис Раковського у відомій вам заяві опозиції є тільки зачіпка, а не причина, французька преса підхопила цей козир і, як кадило, роздуває його на користь розриву.

— Але я не вірю в можливість розриву, каже Анрі Барбюс. Правда, вибори минулого року дали перемогу реакційній частині буржуазії. Але ми не забули виборів 1924 р., вони дали перемогу лівому блоку. Авторитет лівих зростає, а їхні представники не ставлять собі у програму розрив із Радянським Союзом.

— А головне те, що основна маса трудящих Франції проти розриву. Комуністична партія Франції вже має і завойовує чим далі більший авторитет серед широких мас трудящих. На наступних виборах треба чекати збільшення голосів за комуністів. Це також говорить не на користь розриву.

Процес убивці Петлюри

Ми починаємо говорити про українську еміграцію, що центральним місцем свого перебування обрала Париж.

— Це питання дуже цікаве, — перебиває Анрі Барбюс.

Українська еміграція разом із грузинською ввесь час у Франції намагається зчинити великий галас навколо національних питань. Дуже часто членам французької компартії і я сам відповідав на масу запитань про вирішення національної політики в Радянському Союзі, зокрема на Україні. І от процес убивці Петлюри Шварцбарда дуже цікавий процес.

Свідки в справі Шварцбарда дуже яскраво малюють ті сумні картини погромів та розстрілів, що заподіяли Деникин та Петлюра.

Знову ж таки так звані великі французькі газети закривають ці факти й починають кричати про червоний терор у радянській країні. Завдання наше — завдання друзів РСР роз'яснити трулящим Франції дійсність, розвіяти брехню про червоний терор.

Хвилина мовчанки. Барбюс знову вертається до старої теми.

— Треба одмити, що взагалі урядові кола так званих великих держав допомагають самостійникам, представникам „держав без території“, вони їх підтримують для нових терористичних актів у вільній країні рад.

Я не чужий вам

— Основне завдання мого приїзду, це точно розізнати, розглянути, в якій мірі провадиться у вас соціалістичне будівництво.

Радянський Союз я знаю і маю досить точну картину про його режим. Я приїхав сюди не яко чужоземець, не яко чужий вам. Я живу мрією про перемогу пролетаріату.

Радянська країна це — поруч Франції — моя батьківщина, хоча я тут і не родився.

Мої перші враження, що соціалістичне будівництво перебуває в самому початку. Але я повинен казати, і це я досить гарно помітив за кілька днів свого перебування, що всюди, по всіх кутках Радянського Союзу є певний план. Всюди цей план виконується і в цьому виконанні я бачу лише єдину мету — яко мога краще служити інтересам широких трудящих мас.

Я вважаю за свій обов'язок од свого імени, від імени революційної молоді Європи та від імени західної інтелігенції, що гуртується навколо мене — зв'язатися по-братерському з „Молодняком“ Харкова. Я всім серцем і почуттям вкупі з співробітниками й читачами цього прекрасного журналу.

Харків, 5 жовтня 1927 року

Два основних моменти я помітив у Радянській країні. Перше — це практична робота, і друге — це величезний ентузіазм, величезна творчість в роботі. І це є гарантія, що велика мета будівництва соціалізму здійсниться.

На мою думку, говорить Анрі Барбюс, про сьогоднішній Радянський Союз, про його сучасний розвиток не можна нічого сказати, бо цей розвиток так швидко посувається, що мої сьогоднішні слова будуть через 5—6 місяців уже неточні, невірні. Бо тільки в швидкому розвитку „на ходу“ можна міряти, можна оцінювати Радянський Союз.

Спільним фронтом пролетарів — проти війни

Анрі Барбюс є один із президентів антиімперіалістичної ліги. Запитуюмо його про загрозу нової війни.

— Ця загроза є, говорить Анрі Барбюс, ми живемо в епоху, коли капіталізм досить міцний і це все веде до нової війни до нової бойні.

І перед цією новою загрозою потрібна єдність робітників, трудящих усіх країн, особливо тепер потрібна єдність, потрібен спільний фронт пролетарів РСР та Заходу.

В будинку літератури

5-Х вечором у будинку ім. Блакитного відбулися врочисті велелюдні збори українських письменників, наукових робітників, робітників освіти, мистецтва та преси, присвячені шануванню Анрі Барбюса. Збори відкрив голова правління будинку ім. Блакитного т. Войцехівський, привітавши Барбюса від імени українських письменників. Відповідаючи, Анрі Барбюс привітав збори від імени трудящих Франції.

Далі з привітаннями виступали: заст. Наркомосвіти тов. Ряппо, голова центрального правління союзу Робітос тов. Мизерницький, від союзу пролетарських письменників тов. Микитенко, від „Плугу“ тов. Пилипенко, від „Валліте“ тов. Фельдман, від наукових робітників тов. Юринець, від робітників преси тов. Хвиля, від робітників мистецтва тов. Невський та з запальною промовою французькою мовою од літературної організації „Молодняк“ тов. Вол. Кузьмич.

Збори одноголосно обрали Анрі Барбюса на почесного члена будинку ім. Блакитного.

Під оплески всіх присутніх Барбюсу вручили членський квиток.

Після зборів відбувся концертний відділ, а потім організовано товариську вечерю.

Підчас перебування в Харкові тов. Анрі Барбюс привітав журнал та організацію „Молодняк“ таким листом:

Анрі Барбюс

ТОВАРИСТВО „ВОЙОВНИЧИЙ МАТЕРІАЛІСТ УКРАЇНИ“

Вже давно в нас на Україні, а особливо в Харкові, відчувається потреба в існуванні організації, яка б об'єднала розпорошені сили прихильників принципів діалектичного матеріалізму серед наукових робітників, що зуміли б, з одного боку, здійснити заповіт Леніна в ділянці розроблення та поглиблення філософії марксизму, а з другого боку, в одвертому бою дати відповідь на всі ці численні спроби перекручування та вульгаризації марксистської філософії, які зараз мають місце на нашому філософському фронті. Така організація в її провадить свою роботу в Москві це: „Воинствующий материалист“. Ця організація не раз схредувала своєю зброєю за чистоту діалектичного матеріалізму в боротьбі з усякого рода уклоністами-ревізіоністами, особливо з так званими моханістичними матеріалістами. Цю гостру недостатку в нас повинна усунути організація „Войовничого матеріаліста України“, конституційні збори якого відбулися в неділю 9/Х ц. р. і в яких узяли участь прихильники діалектичного матеріалізму, що працюють у різних галузях науки.

Організаційні збори відкрив т. Юринець, який в коротких рисах чітко з'ясував ті завдання, що ставить собі товариство та які об'єктивно в сучасний момент перед ним стануть. Це:

1) науково-дослідне розроблення проблем діалектичного матеріалізму, скерування стихійного матеріалізму, що є в рядах наших природознавців, на рейки діалектичного матеріалізму,

2) дослідна праця в галузі історичного матеріалізму та лєнінізму,

3) боротьба з тими ревізіоністичними спробами перекручування марксистської філософії та соціології, яка з появою та діяльністю неї в Союзі й на Україні зокрема, знайшли собі активних представників, боротьба з ухилами, які, без сумніву, під тонким філософським серпанком, ховають у собі класовий характер, зовсім ворожий та шкідливий нашому суспільству.

Особливо треба звернути увагу на кончу потребу наукового розроблення діалектичної методи в галузі природничих наук, щоб розбити той тупик, в який зараз потрапили природничі науки в буржуазній Європі та у великій мірі перебуває природознавство і в нашій країні. Розв'язати ці питання, в яких сучасне природознавство заплуталося, може допомогти тільки діалектична методологія марксизму. З цього ясно випливають ті великі завдання, які перед нею стоять.

Ці завдання вимагають великого напруження й організації сил та праці кваліфікованих кадрів прихильників діалектичного матеріалізму. В цій роботі велике місце припадає вивченню та розробці методології Гегеля, якого, на жаль, у нас дуже мало знають, а дехто третє його, як „мертвого собаку“. Як раз у розробці та „матеріалізації“, так би мовити, категорій Гегеля треба шукати тих

засобів, що допоможуть нам знайти відповідь на багато питань так природознавства, як і філософії та соціології.

Отже: вивчення цих проблем, самовишколення, але в той же час і пропаганда та популяризація принципів діалектичного матеріалізму, щоб охопити всі ділянки нашого наукового життя та боротьба з усіма проявами ідеалізму й ревізіонізму, що, на жаль, ще доволі бундючно себе проявляють, особливо по різних вузах, під видом усіляких віталізмів, неовігалізмів то-що. Одним із завдань стоїть перед молодим товариством В. М. У. потреба розроблення історії матеріалізму, особливо на Україні, а також боротьба з тими філософськими системами, які на еміграційних ринках фабрикуються, як „українська філософія“.

Для здійснення та переведення в життя своїх завдань т-во ВМУ буде влаштовувати прилюдні лекції та дискусії за участю своїх членів, а також запрошених осіб. Крім того, т-во ВМУ друкуватиме праці своїх членів у періодичних журналах та збірниках, а також видаватиме свої власні збірники, монографії та перекладні праці своїх членів.

Як одно з чергових завдань, т-во ВМУ поставило перед собою переклад на українську мову „Енциклопедії“ Гегеля. Ця думка, як можна сподіватися, знайде й повинна знайти широку підтримку наших видавничих та наркомосівських органів.

Членами т-ва ВМУ можуть бути особи, які дотримуються поглядів в діалектичного матеріалізму. Межі діяльності т-ва ВМУ—це державна територія УСРР. В містах України можна організувати відділи ВМУ.

До складу першого правління, щоб-то президії т-ва ВМУ увійшли такі т. т.: Юринець, Гонікман, Демчук, проф. Паладин, Попов Н. Н., Слуцкин і Фінкельштейн, у кандидати т. т.: Генес та Діденко. Головою обрано тов. Юринця, секретарем тов. Демчука.

На найближчий час призначено такі доповіді:

- 1) Юринець—„Підсумки дискусії“.
- 2) Беркович—„Категорія випадковості“.
- 3) Діденко—„Категорія причинності“.
- 4) Слуцкин—„Допитання зведення різних видів руху“.
- 5) Фінкельштейн—„Діалектика біологічних процесів“.
- 6) Гонікман—„Предмет діалектики“.
- 7) Юринець—„Поняття сили“.
- 8) Демчук—„Огляд „історії філософії на Україні““.

9) Праці Чижевського.

Треба сподіватися, що т-во ВМУ зуміє охопити як-найширші кола прихильників діалектичного матеріалізму, стане міцним ядром, що посяде відповідне місце в загально-культурно-науковому будівництві нашої країни, стане крицевою зброєю в боротьбі за чистого діалектичного матеріалізму й високо підніме на Україні прапор войовничого матеріалізму.

„К“

ТЕАТР В ЯПОНІЇ

(Нотатки)

Японський театр перебуває під впливом театру китайського. Він надто своєрідний і цікавий. Саме його помешкання дуже відрізняються від європейського.

Уявіть собі велику залу, заставлену цинонками для глядачів із шовковими подушками, по боках стоять маленькі ручні пічки з темно-синього фаянсу, гарний прилад для куріння. У партері підлогу трохи піднято. Сцена видається в залу в формі піднятого чотирикутного помісту й оточена з трьох боків м'єсцями для п. блики. Це театри Но-акі, або, як кажуть японці, — Но.

На задні стіні сцени намальована фантастична роса. Інших декоративних елементів немає. В цьому театрі введення в п'єсу дієвих осіб супроводиться назвою їхніх імен та їхніх життєписом.

За всієї простоти свого драматичного побудовання, п'єси в театрі Но цілком викінчені, мають оригінальну художню форму, наближаються до нашої опери. Сюжет для п'єс театру Но беруть із старих митів та легенд, що ними багата історія Японії. Авторами цих п'єс були бонзи, які в основу їх клали свої релігійні догмати й прагнули, так би мовити, „агітувати“ за релігію. П'єси поділяються на три типи:

1. Дзі—даймоно — романтика — історична драма (драматизація політичних дій та воєнних історій).

2. Оігемоні — історична сімейна драма (драматизація хроніки та героїчного роману).

3. Сєйвамоно — буржуазна драма (трагедія і комедія з побуту).

Драматичне побудовання японських п'єс ґрунтується на відсутності концентрованої дії і сценічності цільовою установкою.

Поставлені в них проблеми одноманітні й надзвичайно примітивні.

В чисто політичному відношенні він теж стояв не дуже високо.

Правда, сама п'єса не грає в японському театрі головної ролі, як у нас. Головна роль в театрі належить акторам, яким підлягає все останнє: декорації, костюми й текст.

Взагалі драматурги не користуються повагою і їх ніхто не знає, навіть на афішах не пишуть прізвищ авторів.

Як мало значить текст п'єс для публіки, видно з того, що в Токіо часто кілька театрів одночасно ставлять одну п'єсу підряд на протязі місяця.

Японці люблять насамперед гру актора.

Майже в кожній п'єсі є самогубство; до того провадиться така точка зору: людина ким-небудь зобов'язана. Помста його полягає в тому, що він самого себе одправляє на той світ, а вже рідня помщає за самогубство.

Японський артист бере з життя особливо типові, яскраві, характерні та інтересні епізоди.

Гра японського актора — майже танок. Його мова — майже спів.

П'єси будуються так: сцени виводяться з стану спокою і знову повертаються до спокою по скінченні душевних переживань.

Японська публіка любить у п'єсах людей обижених жорстокою долею, гідних співчуття.

І в театрі з японцями стається чудодійне переродження.

Японці, холодні в житті, жорстокі, „люди без сліз“, які до нещастя ставляться цілком холоднокровно, — в театрі сильно переживають долю героя, тонуть у почуттях та не втримують сліз.

В жадному театрі, крім японського, ви не почуєте такого дружнього плачу — стогне й ридає вся зала.

В японському театрі зміна декорацій відбувається за одритою завісою. Робітники сцени зодягнені в чорне, і глядач на них не звертає ніякої уваги й вони ані трохи не порушують загального враження від гри акторів.

Немає ніде таких багатих костюмів для акторів, як в Японії.

Вражіння од гри акторів посилює музичний шум оркестри за сценою, голос пугиць, комах та тварин.

Найкращий театр у Токіо Кабукі-дзі. Зала його прямокутна. Краса помешкання зачаровує європейця. В цьому театрі виступає відомий японський актор Ендзіро, що особливо славиться вмінням робити на сцені характерні.

В японському театрі немає „режисера“ (в нашому розумінні слова).

Задача керівника японського театру полягає в тому, щоб зберегти традицію постановки. В Японії режисер — це традиція, актори так само, як і в Китаї застосовуються до „отвержених“ професій. Актори об'єднані в сім'ї. Ці сім'ї не знають ніяких склок, скандалів та непорозумінь. Хазяїн сім'ї грає перші ролі, навчає новаків та підготовляє акторів. Артисти діляться на кілька категорій. Просунення по театральній драбині артиста проходить за участю самої публіки. Робиться це так: хазяїн або, як звуть в Японії, — „майстер“, виходить до публіки й оголошує, що такий-от артист, на його думку, гідний зайняти вищий ступінь і питає згоди в публіки.

Коли публіка згодна — підносить подарунки цьому актору і влаштовує йому овації, розміри яких залежать од здібностей артиста. Буває так, що овації артистам обертаються на національні свята.

Ів. Ст.

ДВІ СТОЛИЦІ

(З подорожі Варшава—Берлін)

Вітрини, де вивішують театральні афіші, анонси про різні лекції й рефесати, до деякої міри є показчик культурного та мистецького життя міста. І ось у столиці польської республіки ці вітрини заняті майже цілком оголошеннями іншого змісту. А саме — про літургії, похорон мерців, про розшук злочинців тощо.

Варшавські театри перебувають у дуже скрутному матеріальному стані. Жаден театр

без дотації існувати не може, бо публіка, зокрема, молодь, із більшою охотою в дві-дують „дансинги“—танцювальні вечори, кабаре, спортивні змагання.

Для трулящих мас, для більшої частини робітників та службовців в театр неприступний що до цін на квитки, а на п'ять—шість злотих (на наші гроші 22 коп.—один злотий) на день, що їх заробляє, пересічно, польський робітник, багато по театрах не надишся. Запишається невеличке коло глядачів, які, звичайно, не можуть покрити всіх витрат театру.

І ось, коли це, що польський державний театр, який провадить потрібну для республіки художню політику, або який розважає панство веселими французькими комедіями, то йому ще деякі гроші можна викрасти з дефіцитного державного бюджету. Але ж, коли це опозиційний театр Богуславського, що хоче показати, навіть у ліберальній формі, правду про сучасне життя, то йому, звичайно, грошей не вистачає. Такий театр не може існувати й він уже не існує. Його закрито.

Не тільки польська молодь тікає од серйозних змістовних п'єс до веселих місць та видовищ, але й єврейська дрібно-й середньо-буржуазна молодь також зрадила своєму старому театру Камінського, який довгий час виховував її на п'єсах Гольфадена, Аша й Гордіна, п'єсах, які висвітлюють сучасне єврейське життя.

Театр Камінського, який довгий час був прибутковим підприємством, тепер тріщить од дефіциту й зараз єврейським націоналістичним колам у Варшаві, зокрема, сіоністичній фракції Варшавського магістрату, доводиться вести жорстоку боротьбу за те, щоб викрасти пару тисяч злотих із міського бюджету, щоб знову кинути їх на театр Камінського, щоб може на деякий час відтягнути його неминучу загибель.

Зате гарно складаються справи кіно-театрів. Міщанство у столиці охоче йде дивитись на себе, на своїх убогих героїв, яких показують у багатьох фільмах любовно-романтичного змісту.

Але, останніми часами навіть і кіно намагаються воєнізувати. І, здебільшого, у ролі закоханих виступають офіцери, зольнери й інші дієві особи „великого“ війська польського. Існують і суто-воєнні картини, які показують „героїку“ боротьби поляків із більшовиками. Дуже охоче одвідують нову фільму про похід Наполеона, і мабуть не один офіцер із тих, що відвідують цю картину, мріють про те, щоб у майбутньому також стати невеличким Наполеоном.

*

Німеччина, яка зараз знову відчуває себе великою державою і в якій вже прорізались молочні зуби імперіалізму, а незабаром мабуть появляться і корені, теж мусить обов'язково виховувати свою молодь у воєнному дусі. На вулицях ви, крім шуцманів та окремих садатів рейхсверу, з військових нікого не побачите. Зате подивіться на вітрини кіна—там ви можете побачити весь „генеральний штаб“ німецької імперії, починаючи від часів Бісмарка, і навіть ще раніш—

Фрідріха I, і кінчаючи останніми часами.

Дуже часто в німецьких кінематографах показують картини з життя князів, принців, паради фашистів. Коли на екрані з'являються постаї Бісмарка, Людендорфа, Гітера, Гінденбурга й інших великих і малих провдирів німецької реакції, німецькі бюргери встають і ляскають руками. І коли вони заспокоюються, то можна почути такі балачки:

— Ще прийде другий Бісмарк. Він відновить честь Німеччини.

На цьому тлі, немов оазом серед пустелі здаються окремі кіно-фільми, як-от „Метрополіс“, що висвітлює в фантастичному дусі майбутню переможну техніку (картина ця дуже нагадує собою нашу „Боротьбу Велетнів“), а також радянські картини—„Мати“, „Бухта смерті“, „Броненосець Потемкін“, що їх дуже охоче відвідують у пролетарських районах.

По театрах, а також на різних зборах і мітингах у Берліні й по інших містах Німеччини—дуже поширені так звані „рев'ю“, щоб-то огляди. То окремі невеличкі сцени на злободенні теми. Так у м. сті Дюйсбурзі під час міжнародного юнацького дня нам довелося бачити дуже цікавий політичний огляд, який показує сучасне становище німецької школи та намагання папства конче підкорити школу церкві.

У Берліні великим поспіхом серед молоді користується політичне „рев'ю“, присвячене десятиріччю Жовтневої революції. Коли на сцені з'являються колишні люди Росії—різні генерали, імператриці-вдови, то їх зустрічають із неменшим сміхом, ніж представників колишнього царствующого дома Гогенцоллернів.

Два тижні тому відкрив сезон у своєму театру на Нолендорф-Пляц відомий німецький революціонер-мистець Ервін Піскатор. Сезон відкрився постановкою п'єси Ернста Толлера „Гоп-ля, мір leben!“ („Гоп-ля, живемо!“).

Соціал-демократ—Карл Томас разом із своїми товаришами Євою Берг, фрау Мюллер, Глікманом і іншими сидів у тюрмі й чекав виконання смертної кари.

В останній час прийшов лейтенант і сповістив, що смертну кару всім заманили на примусові роботи. Карл Томас од радощів збожевільює. Попадає до будинку для божевільних, де перебуває вісім років. За цей час багато з його товаришів—соціал-демократів попадають на теплі державні посади, а один навіть стає міністром. Коли Карл Томас виходить із будинку для божевільних, він бачить усю ганьбу падіння соціал-демократів, а також виродження, що панує серед буржуазії.

Карл Томас хотів навіть застрелити свого колишнього товариша—нинішнього міністра, але його попереджують фашисти. Нарешті Карл Томас позбавляє себе життя.

Звичайно, багато балачок про те, що п'єса ця непослідовна з боку класової боротьби, що треба було зазначити Карлу Томасу, як боротися проти соціал-демокра-

тизму та буржуазії. Але Ервін Піскатор цю п'єсу, за допомогою Вальтера Мерінга (революційного письменника, сина Франка Мерінга, відомого діяча німецької соціал-демократії) переробив. У Піскатора п'єса закінчується такими словами:

— Проклятий світ. Треба його переробити.

Надзвичайно красиво в п'єсі сполучуються методи театру й кіна. Протягом трьох годин, що точиться п'єса, ви бачите на екрані не тільки те, що сталося з групою шости-семи арештантів соціал-демократів, а що за цей час сталося у цілому світі, починаючи від імперіалістичної війни 1914—1918 р. р., кінця війни (братання, розклад фронту), кінчаючи останніми подіями в Радянській Республіці, не кажучи вже про такі великі

події, як голод у СРСР 1921 року, смерть Леніна, революційні бої в Хіні, перельот Ліндберга через Атлантичний океан.

Театр Піскатора безперечно революційний театр і не даремно його бойкотує німецька буржуазія, буржуазна преса.

Але все ж театр Піскатора досі залишається театром небагатьох. Для німецького робітника цей театр поки що неприступний: найдешевший квиток у театрі Піскатора коштує дві марки.

Буде час, коли театр Ервіна Піскатора матиме змогу виїхати на робітничі околиці й там найти великого глядача, який зможе гідно оцінити революційне мистецтво Ервіна Піскатора й Вальтера Мерінга.

Б. М-ич

ВІД РЕДАКЦІЇ

№ 11 журналу „Молодіяк“, що вже в друкові й має вийти до Жовтневих свят збільшеним розміром, містить: повість П. Радченка „Скрипки“, третю частину роману „Де-факто“— О. Кундзіча (проза), недруковані поезії Вас. Чумака, В. Еллана-Блакитного, вірш І. Гончаренка, присвячений пам'яті В. Чумака, стаття Івана Момота про сучасну літературну боротьбу та стаття Б. Коваленка, де подаються неопубліковані матеріали про В. Чумака, А. Заливчого та Г. Михайличенка.

В журналі буде подано неопубліковані фотографії В. Чумака, В. Еллана Блакитного, гравюру І. Падалки—„Будинок промисловости“ та репродукції малюнків З. Толкачова.

Бібліографія

М. ГАЛИЧ. „Друкарка“. Оповідання. В-во письменників „Маса“. 1927 р. Тираж 2000. Ціна 65 коп.

„Розвиток української революційної літератури за останній час організаційно визначився двома протилежними шляхами. Перший шляхом консолідації письменницьких сил для відповідальної творчої роботи, з втягненням до неї талановитішої і вдумливої молоді, спрямований в річище української (безкласової, чи що?—А. К.) літератури з вимогою глибокої учоби й письменницької кваліфікації— „Вапліте“, а трохи згодом стали на нього й кращі київські письменники, зорганізувавши „Марс“ (майстерня революційного слова), шлях безсумнівно революційний“ („Вапліте“ № 3 „Наше сьогодні“) (підкреслення мої—А. К.)

Автор спромігся виставити в своїй плутанині, чим є стаття „Наше сьогодні“, такі принципові положення, але обґрунтувати їх фактами не зміг, і тому вони просто виснуть у повтрі. Дуже легко сказати „немає бога окрім бога й Магомет пророк його“, коли легковажна редакція друкує без примітки, а значить як редакційну статтю, таку, вибачте, балканину з „трискучими“ фразами й з нахабною демагогією.

Не треба мати багато нахабства (фактів немає—папір усе стерпить) для того, щоб двома-трьома рядками оголосити себе монополістами в сучасній літературі, ще й разом розписатися за свого київського друга, ідейну філію „Марс“.

Але значно важче довести право на провід у радянській літературі, літературними фактами, а саме творчістю членів зазначених організацій, що роблять її ідеологічне й художнє обличчя.

М. Галич — „краща“ київська письменниця, що стоїть на „безсумнівно революційному шляху“, бо вона член „Марсу“,—після чотирьох років літературної праці й блуканини по різних ідеологічно організаціях, випустила в світ тонісенську збірку на три друкованих аркуші, зібравши в ній майже всю свою творчість.

Як бачимо що до кількості, то дуже мало для чотирьохрічної праці „кращої“ письменниці.

Може це компенсується якістю її творів: новою формою відповідно до епохи, революційним освітленням „животрепещущих“ проблем сучасності.

Даремні будуть сподівання читача. Авторка навіть не оволоділа елементарними формальними засобами будови оповідання. Психологічні оповідання не мають психології,

наростання сірій і нудній („Друкарка“, „Наталя“).

Збірка містить у собі сім коротеньких новелок, або краще сказати етюдів, та два оповідання, що переспівують старі, давно відомі в буржуазній українській літературі ідеї дрібнобуржуазної надлюдини.

Тематика зб.рки, так би мовити, „загально-людські страждання: горе матери („Перстеня“), горе батька („Убили“), мати („Небе-ла“), бідкування дрібної торгівки („По доро-зі“), „страждання“ „безработної“ інтелігентки („До біржі“), вибір наймички („Обережна“), незадоволеність „мечущейся“ інтелігентки сучасністю і оточенням („Друкарка“ й „Наталя“).

Відповідно до тематики і вбога кількість персонажів: здебільшого одна особа, що від її імені ведеться розповідь, лише з різницею в іменнях, які стоять замість традиційного „я“. До речі всі герої так схожі один на одного (як і оповідання), що можна їх сміливо переставляти з одного оповідання в інше, від цього зміст і художність оповідань не зміниться.

М. Галич у своїх творах малює жінку й намагається висвітлити її психологію, устремління, бажання то-що. Але, як видно з тематики, актуальні проблеми сучасності якось вислизнули з обрію авторки. Відси й те, що трапилось із „кращими“ революційними письменниками на зразок Б. Тенети В. Чаплі й інших,—жування старих ідей, а відси й стара форма та тавро провінційальної старомодності, переспіву.

М. Галич пропустила, та й не могла не пропустити в силу своєї соціальної природи, психологію та й саме життя робітничі, селянські. Очевидячки „революційній“ письменниці не приходилось сутикатись із цими суспільними верствами й вона не знає ні їхнього побуту, ні психології, а може просто не вважає зображення цих верств за потрібне.

Часто-густо наші українські попутники надягають на себе маску селянського походження, намагаються взяти на себе селянську тематику й селянську „ідеологію“. Спробувала зробити це й Галич у своїх новелах, писаних формою Стефаника, але як і в більшості попутників маскування не вдало й видало світогляд буржуазно-націоналістичної інтелігентки.

— Що таке комуна, синку?

— Це мамо, щастя, що його на сході зозулі кують... Кругле, як цей перстень.

А далі:

— Тільки на нашому, синку, полі чорніє моя печаль торішнім бур'яном.

Ходить щастя по людських нивах, із-під землі виорали. Тільки на нашому голому полі... а-а!"

Найкраща ілюстрація до того як мислить авторка про комуну. Це є дитяче бельотання, але за цією наївністю криється світогляд.

Наше бурхливе життя М. Галич вкладає в таку філософію:

— Зрідка проходили люди. По пішодові, по бруку. Лишали по дорозі, болотяні знаки... знаки. Завжди пропадають по дорозі, по пішодові, по бруку й тільки, як уранці мороз, болотяні знаки замерзають. Довго не миваються.

Філософія „болотяних знаків“ надто наївний спрощений переказ відомої думки, що кожна людина по своєму житті щось залишає нащадкам.

У новелах „Перстень“, „Убили“, „Небела“, „Хліба нема“ не має типів і подувів сучасного села, а викривається незнання психології селянина й стилізації оповідань старих письменників про нещасного „мужичка“. Натяки на сучасність дисонансом ржуть вуха. Персонажі—інтелігентки, а не селянки, зодгнені в парфюмерну—театральну українську одіж.

М. Галич у місті знайшла найактуальнішу, найпекучу тему—вибір служниці („Обережна“), де служниці або мовчать (ст. 15), або є дурні й темні (ст. 14). Друга тема міста, це безробітні інтелігентки („До біржі“).

— Треба ж швидше зайняти чергу. Треба пройти через біржу, пройде й тоді...

... Сяде за мішком зернят на вулиці?...

І авторка в новелі „По дорозі“ дає продовження цього персонажу, але вже торговкою.

Зупинімось детальніше на двох оповіданнях „Друкарка“ й „Наталя“. Зміст їхній нескладний. В „Друкарці“ маємо протест „мечущейся“ інтелігентки, що загубила свій ідеал, а в „Наталі“ ходіння в народ знову таки „мечущейся“ інтелігентки.

Як ми вже зазначили, що в оповіданнях завжди лише одна особа, так і ці два оповідання не роблять винятку з загального правила. Є в них ще кілька персонажів, але вони лише для того, щоб відтінити настрій і думки, з дозволу сказати, „героїні“ і лише мають технічне значіння. Обрисовані блідо й схематично (секретар, зави, службовці, квартирохазяйка „Друкарка“), селяни, службовці, Соня, Михайло („Наталя“).

На нашу думку оповідання „Друкарка“ є продовження оповідання „Наталя“, або навпаки.

Наталя—героїня оповідання цієї ж назви—наївна студентка, що хоче „просвітити народ“, але її спіткали невдачі. „Чуйна“ душа просвітительки „темної, грубої мужви“ не витримує й ось її висновки про село й селян: „А віддалік вони—веселі, хороші й чужі“. „Хм.—Український народ. Самі себе палять, сміються, жартують. Всі однакові“.

Трохи запізналась М. Галич із своєю філософією утечі надлюдини від оточення до „стрімчастих скель“, цеб-то—ІНО. Але навіть

важно не переспів Кобилянської й інших підшеанців, а важливе те, що авторка, взявши час дії—деникинщину, зовсім прогавила соціальну боротьбу на селі. Михайло не знає во ім'я чого й за що гине. Все село за авторкою лише п'є самогон і для потіхи палить одне одного. Селяни тупі, жорстокі, з навмисне підкресленою рисою жадоби багатіти, й між ними „акі агнеці“ Наталя.

Надія—головний персонаж „Друкарки“—хотіла мати фах—має. Вона найкраща друкарка, секретар навіть їй вірші пише, а це ж означає фаху. Але коли має фах, то: „Що ж? Маю фах. А як же ж? „Не трудящийся да не ест“. Та хіба ж я була коли проти праці, —схаме нулася Надія. От і зараз: маю фах. Уже ж маю фах! Хто мені боронить тепер робити, що я хочу Я ж можу, наприклад піти на працю, можу не піти!“

Наталя не любить праці, її переслідує ритм друкарської машинки, її мріє, щоб повсваригись із заводом і довести своє фахове, могутнє „я“. А поруч із цим ворожіння, карти.

Надія М. Галич—точна копія Наталі, або навпаки. Та теж не любить праці й обов'язків: „Наталя вперше на своєму віку зрозуміла, що-то—боля. Я вже не вчителька“. (Не треба працювати—А. К.)

Далі йде теж точнісіньке: лякається спати в чужій хаті, вірити у бога, в забобони.

Детальний розбор цих оповідань підтвердив нашу думку, що „Друкарка“ продовження „Наталі“, можна навпаки, або безсилість і переспів самої себе. Сумно стає за коло „кращих“ революційних письменників.

Як ми вже зазначали, що на етюдах М. Галич лежить печать орнаменталізму. Всі вони невдалі з формального боку. Образи часто-густо не відповідають змісту. Багато просто безглузких образів на зразок: „По брукзві біг собака. За ним вихор. Із розгону вдарився лобом об мур (собака, вітер, чи хто?—А. К.), завив, закрутився, і потягнувся вгору, на простір“.

Невміння М. Галич побудувати своє оповідання за сюжетом доводить зайвий раз консервативність форми, й знижує її творчість до занотовки, репортажу, звичайно з досить тенденційним висвітленням чорних окулярів.

Отже, розгляд творчості М. Галич доводить—не можна демагогічно вигукувати: „немає бога, окрім бога й Магомет пророк його“. Час бо вже критикам, що звуть себе марксистами, уважніше придивляться до творчості „революційних“ письменників.

А. Ключа

ФЕДІР МАЛИЦЬКИЙ. „Хо л м щ и н а“ „Західня Україна“. Стор. 32. Ціна 40 коп.

Вийшла друком збірка поезій під назвою „Хо л м щ и н а“ Ф. Малицького. З перших рядків автор узяв собі за обов'язок повідомити читача про те, що його—

.....пісня брезчить невесело,
Як кайдани й закований світ.

Здається тут маємо безмірно-тужливі настрої, та, як побачимо далі, мотиви такого настрою не є наслідок розумної обмеженості чи якоїсь безпорадності. Сум автора резонує з становищем так політичним, як і економічним того краю, сином якого є Ф. Малицький. Чується щирість, а не просте артистичне позування перед читачем, коли він, ніби спростовуючи свій настрій, каже:

— Я не можу співати мажором
І забути не можу я сліз.

Вірш „Моя пісня“ характеризує коротко зміст і характер усієї збірки поезій.

Але цікаво простежити, оскільки щиро, оскільки чуло поставився автор до пригніченої голоти на Холмщині. Мотив його творчості:

— розбуркані села,
Що чваланні в ярмі стільки літ.

Цей мотив набуває своєї актуальності і з риданням у голосі виринається питання:

— Ой, Холмщино, рідна країна
наруги,

Чи ж тужні тумани розвієш коли?

Що ці „тужні тумани“ розвіються, автор собі це давно усвідомив. Ворога—шляхту—грізно застерігається:

— Так, шляхто, в-останнє напийсь до
безтями,

Бо день правосуддя зі Сходу вже йде.

Зі Сходу чекає поет правосуддя. Він знає, що буде зміна стежок, ця зміна не лякає його, бо до зміни він уже звик. Нічне багаття вже говорить. Його світ—емблема міцї, завзяття.

— Так гори ж, нічне багаття,
Від смерканку до зорі,
Лий у груди міць завзяття
Невтоврованих доріг.

До почувань приєднується „природа“ хвора.

— Скорбить земля в червінцях вся,
в недузі

І журавиний крик на плесах спить.

Та природа теж не мусить скорбити. Поет каже їй:

Поглянь крізь грати літ у синь прозору
І далину побачиш без журби,

Твір „Мати“—автобіографічний. Проте, ліризм його захоплює читача. Та й зрозуміло чому. Настрій з своєї суті не є індивідуальний. Не одна мати вигодувала сина для революції і навчила не цуратись „хлопів“. Коли взяти на увагу ті настрої, що я про них говорив, то зрозуміло чому мусять бути дивними, дисгармонічними до загального тону настрою „Сумнів“.

— Скрізь сумніви свердлять, мов
шатіль рудова,

І обрій мій крив осінній туман.

Здавалося—навіпаки, що в автора обрій одкритий, що осінній туман не зможе закрити того, що прагне волі своїй країні. Відомо, після осені наступає зима, життя

ледве тягнеться. Та доба, звичайно, не така осінні тумани скоро зникнуть, життя б'є таким ключем, що зимньому завмиранню не піддається, „сумнівам“—менш усього місця й уваги. Та й сам поет, як видно, про це знає, бо такий „сумнів“ на всю збірку лише один. Характерний сум Ф. Малицького за своєю крайною:

І тут на рідній я чужині
Співав пісні, трошив ярмо,
Самому ж снилась Буковина,
Карпати скуті й Черемош.

Повернутися в надія лише тоді: „як тільки справжній стане шлях“. Такий загальний настрій „Холмщини“.

Коли ж звернемося до образності, то тут не так багато досягнень. От хоч би й так: автор дуже носиться з своїм серцем. Поряд із „серцем нестриманим“ маємо „в серці ж—зима“, а далі: „на серці радість квітла“, „серце тривогу кує“. Всі ці метафори старі й надто дрібні. Далеко кращі, приємніші та сильніші от такі, як: „сучиться з ниткою гадка, лине в засніжений світ“, „щелестить сумнаосока і в покосах скниє трава“, або „згодом гуси в стерні—білі мрії“ і т. д.

Це в основному вся „Холмщина“. Висновок може бути лише один. Не зважаючи на сумну, невеселу пісню, вона все-таки своїми звуками не нагадує жалібний марш Шопена, що поряд із розпачем, із жалобою мириться з дійсністю, навіть суворою. Ні. Це сум революційний. Характерно, що автор жодного разу протягом усієї збірки не вживає себе поетом, не рекламує себе, як месію своєї класи, а це так часто трапляється з молодими (по творчості) поетами. Це—гаразд, це значить, що коли Ф. Малицький над собою попрацює*), коли не залишиться жодного „сумніву“, то з нього вийде не Гамлетик, а співець свого краю, бо поет:

І пісень не забув колоскових
Про хлопів, про похилений тин.

І. П'ЯТКОВСЬКИЙ

І. Ю. КУЛИК. „В оточенні.“ Поезії. Збірка третя. ДВУ, стор. 84, ціна 90 коп.

Приємно читати вже тому, що поезії збірки—нове, свіже в українській літературі. Це однаково стосується і тематики, і формального боку збірки: тематики—особливо. От хоч би те, що автор виспівує Канаду, американські прерії, Ніагару й т. д. Приємно читати, цікаво насамперед. Бо хоч наша Україна й хороша й лірична сторона, але її, як територію, так заявляли і в поезії і в прозі (старій і новій), і так фатально ніхто не може одірватися од неї (території), що од збірки „В оточенні“ віє свіжим, новим.

Гей, озера Онтаріо!
Недаремно шумуєте, гнівні:
Над вами розляжеться марево
З червоних панцерних кораблів!
(Стор. 18).

*) Ф. Малицький—поет ще молодий: це перша збірка.

В Канаді не музика—джаз,
Не промовці тут—водолії,
Верх мистецтва—„Ех, раз, ещо раз“,
Що завіз був халтурний Балів.
(Стор. 23).

Нащадки войовничих гайават
Забули дні змагання та відваги:
Ліниво сновигають Каунавагою,
Куняють біля кулявих хат.
Курять міські цигарки,
Жують „чу-тобеко“, спльовують;
Часом хіба запустить який
Мирну лайку англійською мовою.
(Каунавага, стор. 30).

Така тематика займає більшу половину
книжки. Це цикл „В оточенні“ та поеми—
„Прерії“, „Ніагара“. В першому вірші
„Особисте“ автор скромно рекомендується:

Бо я не майстер—так собі, гружчик;
Не те, щоб електрон,—ну, атом
революції.
А скільки ж, скільки в нас таких,
середущих,
І в Харкові, і у Вера-Круці!

А далі:

...В творчому повітрі
З нас, мікробів зріс СРСР'у скарб—
Всіх поем найкраща—ця, в чотири
літери:
Є в ній, є в ній крихітка і моєї фарби.
(Стор. 7 та 8).

І увесь цикл „В оточенні“, всю збірку
перейнято любов'ю до опії поеми з чо-
тирьох літер, теплими ніжними думами згад-
ками про неї там, за океаном, в оточенні.

І навіть тобі, Юконе,
Не схватись під снігом завчасно:
Скоро, скоро червоним
Вкриєшся, новий Донбасе!
(Стор. 18).

Панорамить експрес Кордільєрами
Накурено в „smoking car“ *)
А з останніх „Вістей“—десь за
порт'єрою—
Передз'їзні резолюції ЦК.
(Стор. 9).

За поемами в збірці йдуть „Крим“—річ,
що мала бути поемою (за автором), та не-
великий цикл „надеждінських“, так би мовити,
поезій, а також кілька підписаних Донбасом
і що самі вони також про Донбас.

„Крим“ дає кілька гарних малюнків
цієї чарівної сторони, що тепер нищиться
стихіями. Як от:

Море—не море—озеро;
Яликом ледве колише.
А в небі зоряного возу
Зламаний дишель.
(Стор. 63).

Та ці малюнки—це лише тло, лише
обстановка, яка ввесь час нагадує авторові
про соціальні стихії недавнього минулого—
Перекоп, бої за Крим, бої за дорогу поему
з чотирьох літер, про жертви та кров. От
одна з найяскравіших строф:

*) Вагон для курців.

Розкішний, боєчний Крим!
В кожнім кипарисі—кров і біль.
Цокотом зсохлих кісток, а не римами,
Пісню співаги тобі.
(Стор. 61).

Низка „надеждінських“ поезій—це пое-
зії, всі перейняті настроєм санаторії „для
нервово хворих“. Це кілька теплих, ліричних
малюнків-штрихів про один із закутків еди-
ної ланки нашого творчого життя, де пере-
втомлені робітники поповняють сили для
дальшої роботи. Ми згадуємо про них
окремо, бо це одні з кращих ліричних ма-
люнків книжки.

Тиха затока. Санаторій Надеждіно
Під Москвою для нервово хворих.
Я знаю, це теж, це теж
Креска побуту нового.
(Стор. 69).

І в цьому санаторії:

Про борню не покинули марити,
Й рештку сили б їй кожний віддав:
Комунар—завжди комунар,
Навіть хорий і вибувший з лав.
(Стор. 70).

Але на нашу думку найкраща, найсиль-
ніша в збірці річ, що найбільше впливає на
читача й найбільше лишається в пам'яті—це
поема „Ніагара“. Вона різниться від інших
речей збірки навіть тоном якимсь—ще бадьо-
рішим, ще енергійнішим. Навіть ритмика
нам здається у великій гармонії з водоспа-
дом, і хоч ми також, як і Михайло Семенко
(що писав про Ніагару) не бачили Ніагари
(з епіграфу автора), але віримо, відчуваємо
її в рядках поеми Кулика. Можна сміло
сказати, що поет „написав Ніагару“, а не
писав про неї.

Ніагара не проста, не хитра.
Ніагара така, як трапиться.
Ніагара не зраджує ритму
Тільки зразу радієш: анапест!
(Стор. 49).

Стукає потягом, крутить машиною,
Жорна тре у ревучім млині,
Водяною мукою іскринною
Бризкає в обличчя мені...
(Стор. 50).

Та цитати з поеми не зроблять і натяка
на цей прекрасний, викінчений і багатий
образами, такий музичний що до ритмічної
оправи твір.

Радимо читачам прочитати цю поему
всю. Бо це взагалі один із найкращих тво-
рів нашої жовтневої поезії, навіть не беручи
до уваги того, що поема вся перейнята гли-
боко-індустріалістичним настроєм (чого так
бракує українській поезії).

„Ніагара“ взагалі збільшує вагу збірки.
В ній зовсім відсутні випадкова якась недо-
робленість, погана рима чи асонанс, або
взагалі блідість настрою, що можна зустріти
в інших дрібних поезіях цієї збірки.

„Прерії“—має окремі хороші місця,
гарні малюнки, але вона не така викінчена
й набирає меншої ваги ніж „Ніагара“.

На початку збірки автор скромно рекомендується: „...я не майстер—так собі, грузчик“... „Ніагара“ заперечує це, доводить, що з поета не аби-який майстер.

I. Райд

МИХ. ГОЛОДНИЙ. „Избранные стихи“. Вид. „Огонек“. Стор. 32, тир. 14500.

Автор книжки перші збірки своїх віршів („Земное“ і „Сваи“) видав на Україні. Ранні спроби молодого поета-комсомольця звернули на себе увагу своєю глибокою соціальною насиченістю, що викупала недоліки книжки суто-формального характеру.

З того часу Голодний пройшов плутаний шлях літературного вчення. Його вірш зовнішньо зміцнів, ритми стали різноманітніші, але поетові не пощастило уникнути небезпеки, що підстерігає всіх молодих авторів. Ця небезпека—здрібязковіння теми.

Яка прірва лежить між цими рядками, що припадають на 1923 рік:

Одарили: мати—башкой,
А отец—упрямством рук.
Паровоз, железный друг,
Завсегда в ладах со мной.

(„Шахтер“).

й останніми його рядками:

Шуми, шуми, веселый пир,
Пусть до утра не смолкнет говор.
Нас угощает старый мир,
Он, говорят, искусный повар.

(„Пирушка“).

Звичайно, лірика не то що можлива, але й потрібна в наш, за висловом Троцького, „неліричний вік“. Пролетарські поети повинні пильно стежити, щоб ліричні позиції не було захоплено нашими ворогами.

Але все ж таки, треба пам'ятати, що в більша різниця поміж лірикою і „смейовими віршами“ на кшталт „Пирушки“ М. Голодного.

Найважливішими віршами в книжці є: „Страна Советов“, „Шахтер“, „Карманиола“, „Мой стих“.

В першому з них радує тверезе ставлення автора до почварних явищ непи. Здорове класове чуття підказує йому, що

За чужим столом они пьют вино...
Глупые, разве может оно
Спаси от смертельных ран?

Поет розуміє, що

Много у нас для них сторожей,
Много у нас в городах фонарей
Для тех, кто хочет украсть.

Складний шлях художника. Голодний—художник. За це говорять наведені вірші та ціла низка рядків з останніх віршів збірки; їх написано пером справжнього, широкого поета. Але хочеться, щоб їхній автор, який вийшов із Донбасу, міг творче охопити важливі явища сучасності; лише таким шляхом він знайде собі путь до ширших шарів читачів.

Борис Бездомний

КНИЖКИ ТА ЖУРНАЛИ. НАДІСЛАНІ ДО РЕДАКЦІЇ

I. МОМОТ.—Літературний комсомол. Статті. Бібліотека журналу „Молодняк“. В-во „Пролетарий“. Стор. 96. Ціна 45 коп.

ВОЛОДИМИР КУЗЬМИЧ.—Італійка з Мадженто. Повість. Бібліотека журналу „Молодняк“. Видавництво „Пролетарий“. Стор. 98. Ціна 45 коп.

В. КУЗЬМИЧ.—У блакитних хвилях. Збірка художніх матеріалів і провідних статей що до життя, побуту та роботи у флоті. ДВУ. Стор. 110. Ціна 50 коп.

I. КИРИЛЕНКО.—Курси. Повість ДВУ. Ст. 124. Ціна 50 коп.

I. КИРИЛЕНКО.—Такти. Поезії. В-во „Плужанин“. Стор. 32. Ціна 35 коп.

Г. КОСЯЧЕНКО.—Залізна кров. поезії. Збірка друга. Всеукр. спілка пролетарських письменників. Київ. Стор. 36. Ціна 45 коп.

ВАЛ. ПОЛІЩУК та інш.—„Молодик“. Видання авторів. 1927 р. Стор. 30.

С. ПИЛИПЕНКО.—Любовні пригоди. Гумористична серія в-ва „Плужанин“. Ст. 30. Ціна 15 к.

КОСТЬ КОТКО.—Безштепсея. Гумористична серія в-ва „Плужанин“. Ст. 30. Ціна 15 к.

В. МИНЬКО.—Власть на місцях. Гумористична серія в-ва „Плужанин“. Ст. 32. Ціна 15 коп.

П. ВІЛЬХОВИЙ.—Зубата баба. Оповідання. „Плужанин“. Стор. 46. Ціна 25 к.

АНДРЕЙ АЛЕКСАНДРОВИЧ.—Угрюнь. Поезії. Менск. Белорусское Дзярж. Видавництва. Стор. 130. Ц. 80 к.

„WOLNOMYSLICIEL“ орган польських атеїстів № 1, Люблін. 15 вересня. Редактор Генріх Гальперн.

I. МИКИТЕНКО.—Вогні. Поема. Державне Видавництво України. Ст. 54. Ціна 1 карб.

П. БЛЯХИН.—Діти червоної землі. Державне Видавництво України. Стор. 168. Ціна 50 коп.

	Стор.
Олекса Влизько—Балада про осіннього касира. Поезії	3
Євген Фомин—Посвята	5
Терень Масенко—Із циклу „Лірика моря“	6
✓ Л. Первомайський—Стрічні потяги	6
М. Шульга-Шульженко—Розлука	7
Анатоль Олійник—* * * Поезії	7
Теодор Орісіо—Спогад	8
І. Бойко—До дівчини лист	9
Микола Ковальчук—* * * Поезії	10
Микола Ушаков—Весна-вбиральниця	11
Іван Гончаренко—До міста	12
Л. Смілянський—Пленум. Оповідання	13
Микола Шеремет—Дитбудинок імени Шевченка	18
Марко Дієв—Земляки. Етюд	19
✓ Л. Первомайський—На Холодній горі. Фрагменти	23
Шервуд Андерсен—Святість. Три розділи з повісті	33
Іван Гончаренко—* * * Поезії	46
Олексій Кундзич—Де-факто. Роман	47
Микола Самусь—Забутий новеліст і революціонер	78
Андрій Клочья—Чотири етапи	83
П. Лакиза—Про сни золоті і слова залізні, карбовані	88
Іван Глущенко—Весілля—побут селянський	100
Мистецька хроніка: Художня Москва (лист)—С. Мар- голін; Анрі Барбюс у Харкові; Товариство „Войовничий —матеріаліст“—К. Література в Японії—Ів. Ст.; Дві столиці—Б. М-ич	118—126
Бібліографія: М. Галич. Друкарка—А. Клочья; Федір Малицький. Холмщина—С. П'ятковський; І. Ю. Кулик. В оточенні—І. Райд; Мих. Голодний. Избранные стихи— Б. Бездомний. Книжки та журнали, надіслані до редакції	127—131
Портрет Анрі Барбюса (вкладка)—фотогр. Овзера.	

Літературно-критична БІБЛІОТЕКА журналу „МОЛОДНЯК“

Літорганізація та редакція журналу „МОЛОДНЯК“ розпочали видання літературно-критичної бібліотеки. До бібліотеки ввійдуть збірки прози, поезії та критики. Розмір кожної книжки від 1¹/₂ до 2¹/₂ друк. аркушів.

КНИЖКИ ВИЙШЛИ И ПОСТУПИЛИ В ПРОДАЖ

1. Олексій Кундзіч—В ущелинах республіки. Новели.	3. Юрій Вухналь—Початкуєчий. Літературні гуморески.
2. Вол. Кузьміч—Італійка з Мадженто. Повість.	4. Іван Момот—Літературний комсомол. Критичні статті.

ВИГОТУВАНО І ЗДАНО ДО ДРУКУ ТАКІ КНИЖКИ:

Володимир Юринець—Значіння Плеханова для марксіської соціології мистецтва.

Леонід Первомайський—Оповідання.

Марко Дієв—Оповідання

Крім цих книжок по бібліотеці журналу „МОЛОДНЯК“ буде видано збірки таких авторів:

ПРОЗА— Андрій Клочья, Лев Скрипник, Л. Смілянський, П. Радченко.

ПОЕЗІЇ— Ярослав Гримайло, Іван Гончаренко, Олесь Донченко, Євген Фомин.

КРИТИКА—Вол. Коряк, Андрій Хвиля, Борис Коваленко.

Замовити книжки можна у видавництві „ПРОЛЕТАРІЙ“

Замовлення надсилати на адресу: Харків, вул. Вільної Академії, № 6. Видавництво „Пролетарій“.

БЕЗПЛАТНО ОДЕРЖИТЬ СЕЛЯНСЬКИЙ КАЛЕНДАР „РАДЯНСЬКОГО СЕЛА“ на 1928 рік

кожний, хто передплатить на рік (з 1-го жовтня 1927 р.) газету „Радянське Село“ або будь-який з журналів її видання.

Передплата на газету „Радянське Село“ на рік разом із календарем коштує 2 крб. 40 коп.

Передплата на журнали разом із календарем на рік коштує:

„Молодий Більшовик“	— 2 крб. 50 коп.
„Селянка України“	— 3 „ — „
„Сільський Театр“	— 3 „ — „
„Дитячий Рух“	— 3 „ — „
„Селькор України“	— 1 „ 80 „
„Молодняк“	— 4 „ — „

Календар у роздрібному продажу коштує 50 коп.

ПЕРЕДПЛАТУ МОЖНА ЗДАВАТИ до кожної поштової установи, сільськогосподарським, рай- та сільуповноваженим видавництва, а також безпосередньо пересилати до видавництва на адресу:

Харків, Пушкінська вул., № 24, „Радянське Село“

Календар містить багато потрібних у господарстві порад
Зміст календаря читай в окремій об'яві.

СЕЛЯНЕ! Не гайте часу, надсилайте передплату на газету або журнали
Забезпечте себе календарем-порадником на 1928 рік!